

FERDINAND VELC: P SOGLAVCI. (KRAJNI TIPI HODOV I.)

FANTJE PO POLJ' GREDO ...

IVAN IVANOVIČ: IDEALIST.

Dnevnik neznanca.

Brez naslova in brez cilja bodi povest mojega življenja, kakor je brez naslova in brez cilja moje življenje. Bila si ti, Angelina, in ljubezen do tebe je bila, in vse je bilo — kot sanje. Živel sem, in kaj je bilo to, da sem živel? Danes stoji vprašanje pred menoj s strašnim, smehljajočim se obrazom in kot iz teme me gledajo neznane sovražne oči, in nekaj leži težko na duši, kakor stoji hudodelec z nogo na svoji žrtvi, ki jo je zasačil v temni noči, ter govori z nožem v roki in s strastnim, škodoželjnim obrazom in s pohlepno veselimi očmi, govori: „Aha, bratec...“

Pobegnil bi, a ne morem. Čutim, da sem ubog človek, in naše moči so majhne in se ne morejo boriti z življenjem, kadar nas hoče uničiti. Čutim, kako se bliža noč. Vse se mi zdi, da je jesenski večer; sence se plazijo po tleh, kot bi lezle zle moči odnekod. Zašlo je solnce. Črne sence se daljšajo in širijo in s potuhnjenim mirom pokrivajo vse. Bolj in bolj se temni. Lahen večerni veter šumlja po polju, drevje trepeta v bojazni pred nočjo. Kako sem se bal take noči!

Zdi se mi, da v mojem življenju ni bilo jutra. Osamel sem bil na svetu. V grajskem grobu je ležala pokopana moja mati, tja me je vodila pestunja in molila je tam z menoj. Zgodaj sem si zaželel človeka, ki bi me ljubil, a ni ga bilo.

Videl sem otroke z materami in stožilo se mi je po taki materi. A ona je ležala pokopana.

Ob tihih večerih slonim ob oknu svoje sobe in gledam daleč tja po gričih. V dalji se sliši petje in po vaseh se sliši ukanje. Po drevju šepeta veter in budi čudno hrepenenje. Pesmi so se včasih budile tudi v meni, zdaj pa je izginilo vse. Mojo dušo objema otožnost in več ne pojem. Včasih sem si želel trenutka, ko premine z menoj vse; zdelo se mi je sladko in prijetno, kajti duša je bila trudna. Osamljeni so bili moji gozdi in jaz sem bil osamljen v njih. Ljubil sem jih, ker sem v njih plakal po ljubezni, po sreči, ki je ni bilo od nikoder in se mi je zdelo, da so me razumeli le gozdi in mi šepetali uteho. Včasih pa so mi dali sladke sanje in sladka sreča je objela moje srce. Lahko bi bilo lepo moje življenje, kakor je lep jasen dan nad nami.

Pol ure od gozda je bil grad, star in lep, kakor ga opisujejo pisatelji iz dobe romantike. Prodan je bil grad po smrti starega gospodarja in nova družina se je naselila v njem. Bil je to konec povesti nesrečnega človeka, mojega očeta.

Moja mati je bila pokopana na gradu in tuji ljudje so prišli vanj. Tam na vrtilih je ostala moja mladost in ko sem se vrnil, so bili tam že tuji ljudje. Naj ostane neznan ta povest! Kakor zrastejo na razvalinah trpke rože, tako so se začele moje sanje na razvalinah te nesrečne po-

vesti. In bile so lepe oddaleč, odblizu pa so bile kot strupene rože na grajskih razvalinah.

Včasih so se peljali tujci skozi vas. Dve gospodični sta bili, domači učitelj, dva brata, baron in gospod . . . Konja sta bežala ponosno, in Angelina se je ozirala po nizkih kočah in vsi so strmeče gledali vanjo . . .

Bil je tih jesenski večer. Prvo listje je že odpadlo in po lesu je šumelo listje s tisto pretresljivo hrepenečo otožnostjo, s kakoršno šumi jesen, dokler ne otpne pod sneženim ovojem zime. In takrat je hrepenevala tudi moja duša po sreči. Hodil sem po gozdu in trgjal pozne ciklame. Ljubil sem jih in venele in umirale so vsak dan na moji mizi. Sam sem blodil po lesu. Listje je zašumelo za menoj in prišla je kot sanja. Otroški obraz ji je sijal nedolžno veselo, smeh ji je igral na licu, nje oči so bile jasne kakor nebo v pomladanskem jutru, ko se v njem naznanja solnce.

Zatrepetal sem in videl sem pred sabo v resnici žive svoje sanje, ki so hodile vsak večer z menoj . . . Nje lasje so bili spuščeni v dve dolgi kiti in po čelu se je s kodri igral veter. V rokah je nosila jesensko cvetje in nje lahko krilo je bilo še zapleteno v grmovje. Obstala je, kakor da se me je ustrašila. Takoj sem jo spoznal. Angelina! Saj so vsi govorili o mlajši hčeri iz gradu in ko se je peljala skozi vas, so vsi gledali strmeče vanjo. Zdelo se mi je zmeraj, kako krasen bi bil tak večer, ko bi prišla Angelina po gozdu, kako bi pogledala drug drugega, kakor bi potujoča ljubezen srečala na samem zlato dušo in bi jo objela. Povedal bi ji o svojem težkem, težkem življenju, potožil bi ji o svojih zapuščenih dneh, in ona bi čutila vso bol iz moje nesrečne povesti. Zdelo se mi je, da bi bile nje oči polne usmiljenja in njene mehke besede bi mi govorile tolažbo . . . Poljubil bi ji roko v zahvalo, padel bi pred njo in bi se razjokal. Položila bi mi roko na glavo in pri srcu bi mi bilo lažje, poljubljal bi njeno dobrotno roko, ki ni zavrgla nesrečnega človeka in ki mu je dala trenutek sreče . . .

Take so bile moje sanje, ko so šumeli gozdi in padali mrakovi.

In tako je bilo resnično tistikrat.

Obstala sva in se gledala. Sramežljivo je povescila oči in ni vedela, ali naj zbeži ali naj ostane. Hotela je oditi, a robide so držale njeno krilo in polila jo je rudečica. Pozdravil sem jo. Nasmehnila se je in stopila dalje. In čutil sem, da je večer tak, kakor sem si ga mislil včasih. Bilo je, kakor da sva že znana, kakor da sva se iskala že davno in se sedaj našla.

„Angelina!“

Tako sem prišel v deželo svojih sanj, lepo kakor večno kraljestvo. Nikdar bi ne mogel pozabiti tistega šepeta, v katerem sem izrekel njeno ime.

„Angelina!“

„Domov moram; večer je,“ je rekla tiho kakor bi se bala.

„Spremim vas, Angelina, spremim vas po tej večerni poti.“

„Izgrešila sem pot. Ali jo vi poznate?“ je vprašala in nje oči so bile kakor zvezde na večernem nebu.

„Dà, poznam jo, gospodična Angelina“. Vedno bi bil ponavljal to lepo ime. „Doma sem v teh gozdih, gospica Angelina. Tu je moja sreča, ker so tako lepi in šume v tako lepih pesnih. Ali čutite to lepoto, slišite li te pesmi?“

Angela se je ozrla po gozdu, kakor bi ga gledala prvič, kakor bi ga poslušala prvič.

„Vidite, gospodična Angelina, kakšni so tu večeri! In jaz jih ljubim in zdi se mi, da bi mi ne bilo življenja brez njih.“

„Tudi jaz jih ljubim,“ je šepnila, „a bojim se . . .“

„Jaz vas spremim, Angelina, in bati se ne morete.“

Ozrla se je vame. „Vi me hočete spremljati?“ je vprašala.

„Da, Angelina. Moja sreča je to. Smem li govoriti?“

Obstala sva za trenutek, kakor bi se približali dve neznani si misli in hoteli dalje v svet, ne da bi se spoznali.

„Prosim, govorite!“ je rekla in stopala dalje.

„Ti lepi gozdi in večeri v njih so moji prijatelji. Ničesar lepšega nima svet . . . Pusta in prazna so njegova pota; v veselju in zabavah se drvi po njih družba, pijana in vesela, in oči ji gore od strasti in čaka, da se omami v njej. Tudi jaz sem živel in iskal sreče; ostal sem sam in sanje so bile ves moj svet. In danes kakor da niso več sanje, gospodična Angelina, ker grem z vami in je vse resnica.“

Pogledala me je boječe, kakor da sem izgovoril nelepo besedo. Obstala sva na rujavem gozdnem potu. Listje je ležalo poteptano v blato in cvetlice so bile vmes; bila je jesenska pot z globokimi kolesnicami. Na obeh straneh je šumel gozd z mogočnim vršanjem. Angelina je molčala.

„Odpustite, gospodična Angelina, da sem govoril tako. Govoril sem odkrito, da vidite mojo dušo. Svet rabi povsod maske in krinke pokrivajo obraze; v vsem življenju srečujemo take ljudi. Jaz jih ne uporabljam.“

Pogledal sem v obraz Angelini. Resen je bil in nič več ni bilo tistega veselja na njem.

„Jaz sem zaročena,“ je odgovorila in povsila oči.

Sanje so izginjale, kajti nekaj težkega je padlo v tem trenutku na dušo.

„Vi torej veste, kaj je ljubezen, Angelina!“

„Ne,“ je odgovorila in je hotela oditi . . . Molče sva stala nekaj časa, potem je Angelina začela stopati dalje po pusti poti. Šel sem molče ob njej.

„V nas živi hrepenenje po ljubezni. Vse, kar ima svet kričечеega veselja, ni nič drugega, kakor da zaduši to hrepenenje, ki ga ne moremo utešiti, ker svet nima ljubezni.“

Obstala je, zagledala se je v gozd, kot da je pomislila. „Vi ste srečni?“ je vprašala nato šepetaje.

„Da, ker ljubim.“

Angelina je gledala po gozdu. Večer je bil pal krog naju in zrla sva v mrakove.

„Pojdiva,“ je rekla, „noč pada . . .“

Podala mi je roko in jaz sem ji jo poljubil.

„Angelina, Angelina! . . .“

Zdelo se mi je, da je zajokala. Zakrila si je obraz z rokami in zbežala v mrak proti gradu.

Čudno je včasih človeku v glavi in zdi se mu, da je res, kar ni res. In tako je bilo s temi mojimi sanjami. Ni bilo res in vse se mi je le sanjalo.

V tihih večerih pozimi sem včasih ležal na zofi. Zdelo se mi je, da sloni Angelina pred menoj in me gleda z jasnimi očmi. Poljubil sem jo in gledal vanjo. In srečen sem bil v takih trenutkih. To je bila sreča mojega življenja, Angelina, te sanje o tebi! Nikdar nisem smel poljubiti njenih zlatih las; le sanje so bile to. Nikdar ni bilo med nama mehkih objemov in nikdar ni slišala moje povesti o ljubezni. Ko bi jo bila slišala, bila bi kakor sveta pesem v božični noči nad belo zemljo.

In zato je danes tako trudna moja duša ter se boji noči, ki se približuje tako hinavsko, da odnese vse. Ne ljubim smrti. Hotel sem živeti, živeti, živeti! In vse so bile le večnodolge sanje. Ljubezen je sijala v njih in moja duša je v njih živela. Nihče ni vedel, da ljubim tako, in ljudje bi se smejali, ko bi bili vedeli. Ljubil sem svojo ljubezen in njene sanje in zato ne ljubim smrti. In ko se zgrinjajo večerne sence, mi trepeče nekaj v srcu, kakor obžalovanje, da izgine vse, kar je bilo tako lepo.

Čutim, da je bilo brez pomena moje življenje in brez pomena je povest moje ljubezni. Hotel sem včasih mnogo in sem se bal, da bi ne umrl pozabljen, želel, da bi govorilo moje delo za domovino o meni. Tudi to so bile prazne sanje! In vendar je težko umirati, težko . . .

Daleč so moji gozdi in v njih leži izgubljeno moje življenje z vsemi sanjami vred. Jesen je zunaj, kakor je bila takrat.

In v takih večerih se loti moje duše težko hrepenenje po gozdih in po tistih nekdanjih sanjah.

In meni se toži po vas,
o gozdi zeleni,
večeri zgubljeni
za večni čas . . .

Nekaj težkega prihaja ob takih večerih v mojo sobo in zdi se mi, da je smrt. Hodi po sobi, kakor neusmiljen gospodar pri najemniku. Težek je zrak, ko da hoče odnesti moje dihe.

September.

Prišel sem domov in zdi se mi, da se ne vrnem več v svet. Po sobah še diši po trohljivosti, zaduhlo je v njih, ker so bile dolgo zaprte in ni bilo ljudij v njih. Nekaj težkega leži v tem ozračju. Ali so težki spomini, ali preti neprijazna bodočnost? Nemiren sem in težko mi je v srcu. Tako trudno . . . Takoj prvi dan sem se sešel ž njo. Ustavil sem se v vasi in grajski so bili tam. Angelina je sedela sredi med njimi in hladno je prikimala na moj pozdrav. Menda sem bil bled in oči udrti, obraz prepal. Vsi drugi so me sprejeli z veseljem. Predstavil me je gospodar. Bil sem raztresen, nemiren. Ves čas sem mislil nanjo, ko smo govorili.

Ko sem bil še mlad, so se vozili mimo gradu. Mati je pogosto govorila o Angelini, hvalila je njene lepe lase in njen obraz. Kot v davnosti se mi zdi to . . . In ko sem se vrnil, je bila moja mati pokopana in Angelina je hodila po vrtih, koder je hodila nekdanj moja mladost.

„Ali ostanete dolgo časa doma?“ je vprašal grajščak, „sedaj imamo imenitne goste, zabave čez glavo.“

„Da, da, goste imamo,“ je rekla Angelina. „Zopet bo izletov in lovov cela vrsta.“

Čudno se mi je zdelo, da mi to pripoveduje, saj so me poznali vsi, da sem pust in dolgočasen človek, ki niti ne jezdari niti ne lovi.

„Prav slabo izgledate, dovolite opombo,“ je rekel grajščak in me ogledoval. Čutil sem, da govori resnico.

„Poiščem si doma zdravja,“ sem rekel tiho. Kakor da me je sram, mi je udarila rdečica na lice.

„Bili ste vedno tako bleedi,“ je rekla Angelina, in zbolelo me je pri srcu.

Hotel sem ji povedati: „Cvetela je nekdanja roža brez solnca, bila je polmrtva, uvela in nihče je ni pogledal. Čakala je solnca v hrepenjenju in je ovenela v tem hrepenjenju. Slutila je v daljavi solnce in njegovo življenje. A ko je posijalo solnce, je bila roža že mrtva na tleh . . . In solnce se ni menilo za njo in ona mu ni mogla več očitati, da ji ni dalo prej življenja, lepega in sladkega!“ Hotel sem to povedati Angelini, a molčal sem, zakaj bila bi velika nespamet, govoriti Angelini o takih rečeh.

„Skoraj vam bo boljše,“ je govoril grajščak. „Lepa jesen, solnce še močno, lova mnogo, zabave, veselja, vina! V vsem tem človek oživi! Mesto mori človeka, ki je vaje prosti prirode.“

Grajščak ni vedel mojih misli o uvelih rožah, in tudi njemu bi lahko povedal, kot Angelini, pa bil je resen mož in se ni menil za take stvari.

„Upam, da bo boljše,“ sem rekel. Vedel sem, da govorim laž, ker nisem upal ničesar več.

„Da,“ je rekla Angelina, „nekoč pridete na grad z lepo rdečim obrazom, z veliko črno brado in z živimi, gorečimi očmi.“

Priklonil sem se, kakor se mora človek pokloniti prisiljenemu poklonu . . . Vedel sem, da ne pridem nikdar na grad z rdečim obrazom, a vedel sem tudi, da si takega častilca želi ona! Jaz pa sem bil blede, upal je bil moj obraz in moje oči so bile kakor ugašujoča luč v noči.

Grajščak je izpil kupico cvička in njegov debeli obraz je zardečel, oči so mu oživele, zasmejal se je in se prijel zadovoljno za trebuh. „Čudno moč ima to vino,“ je govoril. „Srečna je v njem naša domovina, saj nas vino navdušuje zanj. To vino daje moči in veselja!“

Molčal sem. Poznal sem človeka, ki je pil od žalosti, da bi v vinu našel pozabljenje, a je vedno govoril: pozabljenja ni. Pil je in je umrl žalosten.

„Gospod ne pije nikdar vina, papa,“ je rekla Angelina.

„Jaz bi vam svetoval vino,“ je pravil grajščak. „V gorice pojdemo in tam ozdravite gotovo! Vino vam da nove krvi, nove moči!“

„Takrat vam ga prinesem jaz,“ je rekla Angelina, „prinesem vam ga veliko majoliko!“

Prišli so nas vabit z vrta, kjer so kegljali. Dva gospoda sta bila in dve gospodični. Predstavil me je gospod grajščak. Kegljali smo v šestero. Angelina je imela srečo, vedno je zmagala. Čutil sem neprijetnost, da sem v veseli družbi. Govorili so brez misli in se smejali vsemu; tudi Angelina se je smejala z njimi. In tako smo igrali do večera . . . Končno je začel kegljati tudi grajščak. Lepo je bilo videti toliko osebo, ki je zagrnila skoraj cele dveri. Baron je podrl vseh devet in hoteli so ga dvigniti. Angelina mu je čestitala. Zapisali so njegovo ime na desko kegljišča in zapisali so dan in leto tega velikega dogodka. Vsi so ploskali, in baron je bil ponosen . . . Nato so se poslovili in odšli domov. Zdrdrala je kočija. Angelina se ni ozrla, vsi drugi so mi mahali z rokami v slovo . . .

Težko mi je bilo doma ves večer. Mislil sem na Angelino, in trudna mi je postala duša in moje misli so bile žalostne. Nad dolenskim grčem je vstal mesec in plul nad jesensko nočjo. Čudovito lepi so taki večeri. V mojem življenju so bili najlepši in iz njih mi je prišlo v srce vse, kar je milega v njih . . . Drevje na vrtu je šepetalo z vetrom, rosa je padala na travo, žito na polju se je zibalo s polnočnim šumom. Nekje v daljavi so peli fantje in pesem je bila vesela.

Vesela je naša narodna pesem in vesela je duša naroda, ki je trpel in pozabil na vse, kakor pozabi otrok. V pesmi je vsa narodova duša. Mehka je njegova duša, da joka od veselja ob vinu, da se veseli, ko se spomni, da živi, in briše si solze, če joka znanec; njegov obraz pa je trd in ne izda notranjosti. Ne pozna ne poljubov, ne objemov, a ljubezen pozna globoko v srcu, in leži tam lepa in silna. Brez žalosti mrje naš človek, kakor da mu je usojeno in tak je ves narod . . . Na daleč se je razlegala vesela pesem o ljubici . . . Mislil sem na Angelino in nje podoba je ležala pred menoj, kakor da se boji mojega bledega obraza in mojih upalih mrtvih oči. In vse hrepeni za njo z neznanimi silami in vse okoli šepetaje v noč njeno ime!

(Dalje prihodnjič).

BOUCHEUR: ŽIDOV-VODONOSEC.

KDAJ SO PRIŠLI SLOVANI V EVROPO?

otnik Martin Žunkovič v Mostarju je spisal in izdal knjigo: Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt?*

O tem delu našega rojaka še nismo čitali v naših listih nikake večje ocene, izvzemši „Südst. Presse“, v kateri je kritiziral knjigo neveščak s svojega stališča in se končno izrekel skupno, da „nima knjiga nikake znanstvene vrednosti“.

Čehi pa so o tem delu popolno drugega mnenja. Ako pisatelj odločno trdi, da je vsa zgodovina o ljudskem preseljevanju le pravljica, da so Slovani pristni pradobni prebivalci v Evropi, da je antropologija razširila nasprotno nazore itd., ne smatrajo tega Čehi za kaj smešnega, temveč jemljejo te nazore in trditve resno, dobrodošlo v poštev. Njim je pisatelj učenjak — novostrujar, ki hoče po tom krajepisne etimologije razkriti slovansko prazgodovino ter je položil temelj popolno novi pripomožni vedi. In ta veda ima brez dvoma toliko treznih dokazov o dosedanjem krivem tolmačenju naše prazgodovine, da smemo pričakovati epohalnega prevrata.

Časopis, ki ga izdaja „Vlastenecký spolek muzejni v Olomouci“, piše v svojem 87. (majnikovem) sešitku naslednje o Žunkovičevem delu: Do časa Eneja Silvija (r. 1405, † 1464) se v takratnem učenem svetu še ni vedelo nič o takozvanem „ljudskem preseljevanju“, in noben zgodovinar ali kronist ni do tega časa zanikaval, da bi Slovani sploh in Čehoslovani posebej od nekdanj ne bili prebivali v krajih, ki jih zasedajo, ali da bi bili kje — kakor na Polabskem in Pomorskem — kdaj uničeni.

Šele Enej Silvij je začel slutiti, da je moral v V. ali VI. stoletju vladati med tedanjim ljudstvom pač nekak nemir; to ljudstvo se je začelo baje od mesta do mesta seliti in na tak način so prišli Slovani v sedanje krajine. K temu nazoru je prišel Enej Silvij — kakor se trdi — po krivem tolmačenju Tacitove „Germanije“, ki se peča

z Germanijo z zemljepisne ali nikakor ne z etnografske strani. K razširjenju Silvijeve hipoteze o ljudskem preseljevanju in priseljenju Slovanov v Srednjo Evropo na meji stare in srednjeveške dobe, kakor k utemeljenju te trditve v vsem kristjanskem svetu je pripomoglo dejstvo, da je bil Enej Silvij izvoljen papežem in je zasedel prestol sv. Petra l. 1458 kot Pij II. — Kako nekritična pa so bila vsa dotična raziskavanja celo do konca 18. stoletja, to so spoznali nepristranski veščaki, kakor Schlözer, ki pravi, da je ljudsko preseljevanje in prihod Slovanov v Evropo šele 5. ali 6. stoletja zgodovinska nemogućnost in prazna domišljija. Imamo pa tudi dovolj drugih nemških učenjakov, ki so se pošteno trudili, kreniti nauk o takozvanem ljudskem preseljevanju na pravo cesto; ali ta nauk je našel dosedaj vselej protivnike, ki jo s tem večjim naporom odklanjajo, ker se jih ne prijema Biesterjeva graja, ki predrugačenje in posiljevanje zgodovine, bodisi iz narodnih ali političnih vzrokov, odločno pobija in proglašča za sramotenje znanosti.

Jungmann in drugi preiskovalci, iščoč i rešitev zgodovinske zagoneitke o ljudskem preseljevanju, so zase in, kakor pravimo, za domačo potrebo vedeli, da ni grških niti rimskih virov, ki bi trdili, da bi se bili Slovani v Evropi naselili šele v 5. ali 6. stoletju, temveč da so tukaj sedeli že iz pradob, ali v dotičnih klasikih so Slovani navedeni pod tujimi in ne svojimi ali pa s popačeno pisanimi imeni. Ako pa Palacký in Šafařík tega prepričanja nista izgovorila okrito, nego sta ga samo namignila in previdno skrivala med vrstami, sta to storila pač le z ozirom na takratne cenzurne predpise, ki niso dopuščali na dan vprašanj slovanske smeri, kakoršno bi bilo vprašanje ljudskega preseljevanja in naseljenja slovanskih narodov. Takratna inteligenca je še bila vsa polna keltizma in antropoloških in arheoloških hipotez, ki se jih je udeležil tudi Vocel. Zatorej se je razvijalo vse v nemškem smislu in toku; Palackemu in Šafaříku se je zdelo umestno, v zadevi ljudskega preseljevanja in naseljenja Slovanov v Srednji Evropi očitno ne priznavati se k slovanski stranki, nego se vesti kot neprepričana, dvomeča in nepristanska. Storila sta tako,

* Beitrag zur Klärung eines Geschichts- und Gelehrten-irrtums. Kroměříž 1904. Jindřich Slovak. Cena 1 K 20 h. — Dvakrát pomnožená izdaja iste knjige pa je izšla istotam letos. Cena 2 K 50. Str. 211. — Glej „Narodni listy“ z dne 23. oktobra 1906 in 18. novembra 1906 in „Danzer's Armee-Zeitung“ XI. št. 51—52 1906!

da bi ne prišla na sum puhle nekritičnosti in strankarskega domoljubja, zaradi katerega stališča je že Biester, kakor prej omenjeno, grajal svoje nemške zemljane.

Palackega in Šafařika je silila v tej vaŹni reči k previdnosti tudi nezanesljivost grških in rimskih klasikov, kolikor se tiče zemlje- in narodopisnega znanja v severni in srednji Evropi. Ta previdnost je bila opravičena tem bolj, ker so Grki in Rimljani, kakor to dokazuje Baranski,* črpali svojo znanost iz egiptovskih zemlje- in narodopisnih virov, ki so bili nepopolni in nezanesljivi.

V to subtilno vprašanje sta posegla pred 50 leti tudi Kollár in Šembera, prvi v „Slovanski Italiji“, drugi z „Západnimi Slovani v pravěku“. Čeravno je v obeh delih mnogo znamenite tvarine, ju ni bilo mogoče vvrstiti med neopovrgljiva znanstvena dela; ali ravno zaradi svoje nekritičnosti sta dali povod k daljnemu preiskovanju, ki se ga udeležujeta oba tabora: učenjaki, ki pripisujejo Slovanom v Evropi domovinsko pravico in oni, ki jih smatrajo za naseljence prej omenjene dobe.

Tukaj je umestno tudi navesti, kako se je pri tem rešetanju izcimil nazor, da ne smemo iskati pradedov Arijev v Aziji, nego v Evropi, odkoder je bila obljudena tudi Azija, kar se tiče indijskega plemena. Da bi se pa ta nazor ali to izumljenje razširilo, se Nemci naporno trudijo, razglasiti Srednjo Evropo kot pradomovino Germanov, da bi s tem Slovanom prisodili utemeljeno podrejenost in očitno odvisnost. Ta spor o preseljevanju narodov, ki sega še v našo dobo, je pa dobil nepričakovano vrednost in znamenitost. Nemški politiki, pripisujoči Germanom avtonomstvo v Evropi in prakulturo, trdijo, da so Slovani tudi v mitološkem oziru črpali pri njih, ter naglašajo v šolah in v vsem zunanjem živiljenju nemško superioriteto nad Slovani, da, celo drzno žugajo pregnati jih iz svoje zemlje.

Nazoru, da je Evropa pradomovina Indogermanom, so razen nemških učenjakov pritrtili tudi mnogi slovanski znanstveniki, samo s tem razločkom, da so po njihovih preiskavah Slovani tukaj domačini in da imajo pravico na prvobivateljstvo v Srednji Evropi in na prakulturo, ter da je tej prakulturi pripisovati temeljni del drugih kultur. Na prvem mestu te slovanske šole stoji Boguslavski, ki je sprožil to smer v svojih dveh knjigah „Hystoria Slawian“ (Zgodovina Slovanov). Tega dela, ki so ž njim dosedanji nazori o začetku Slo-

vanov takorekoč postavljeni na glavo, ni bilo možno prezreti. Boguslavski je s svojim novim, prese- netljivim in tudi znanstveno utemeljenim gradivom provzročil celo vrsto novih spisov. Predvsem je profesor Brückner, rodom Poljak, ali zastopnik berlinsko-dunajske šole, začel delo Boguslavskega napadati v protislovanskem smislu. Odgovoril mu je Boguslavski s svojo knjigo „Metoda in pripomočki k raziskavanju prazgodovinskih časov slovanske preteklosti“. Boguslavski je v tem delu postavil pravilo, da mora vsakdo, ki hoče vršiti kritične preiskave o pradobi, biti strokovnjak na jezikoslovnem, etnografskem, sociološkem in arheološkem polju.

Slovanska stranka je pa sedaj dobila še novega, jakega pomočnika v Martinu Žunkoviču, ki je, brez ozira na nazore in trditve Boguslavskega, začel reševati vprašanje: Kdaj so se Slovani naselili v Srednji Evropi? Tega dela se je poprijel Žunkovič s krajepisnega, dosedaj popolno nenavadnega stališča, ker razun prej navedenih jezikoslovnih, narodopisnih, socioloških in arheoloških ved predpoklada za to še strokovno znanje kulturne zgodovine, prirodopisnih in folklorističnih razmer dotičnega kraja ter ima tudi zelo bistro oko za geološko smer.

Da je Žunkovič opremljen z vsemi temi znanostmi, ki jih je potreba k rešitvi vprašanja o najstarejših prebivateljih Evrope, to nam svedoči njegova knjiga, katere glavna naloga je objasniti, popraviti in odvrniti zgodovinsko in učenjaško pomoto, z ozirom na začetek Slovanov. Strokovnjak je v „Narodnich Listich“ (číslo 7, 1905) objavil o knjigi našega rojaka sledeči članek:

„Znanost pobija in zatira domišljijo. Domišljija je vsaka misel, ki se je človek poslužuje v svrhu razlage onih javljenj okolo sebe, ki jim ne more spoznati pravega nastanka. Dokler človek ne iztakne resnice s svojim mišljenjem ali z dokumenti, je primoran domišljevati in verjeti. Vsaka veda se torej opira na domišljijo, seveda na domišljijo svoje vrste. — Do nedavna je uradno zgodovinopisje smatralo za resnico, da so Slovani došli v Evropo okolo 5. ali 6. stoletja. Takrat je baje tudi praded Čech prišel čez „tri reke“, stopil je na goro Řip, da bi blagoslovil novo deželjo. Novejše preiskave pa nastopajo čim dalje ostrejšje proti tem očitvidnim pomotan in spravljajo neutemeljeni datum na realno stališče. Kaže se čim dalje jasneje, da moramo prestaviti prisotnost Slovanov zelo daleč nazaj v minole dobe. O njihovem prihodu v 5., tudi v 4. ali 3. stoletju sedaj ni mogoče več govoriti. Ne preostaja dru-

* Die Urgeschichte Nordeuropas nach egyptischen Quellen von Dr. A. Baranski. Str. 14.

gega, kakor poslati to zgodovinsko mnenje v de-
želo znanstvenih — pomot.

Slovani, pripadajoči k velikemu steblu Arijev, so v Evropi tako stari, kakor katerikoli drugi narod tega stebila. Sicer se slovansko ime ne dviga iz spisov oni davnih dob, ki nam nudijo o vojskinih in drugih dogodkih najstarše podatke, ali mi imamo druge svedoke, kakor tudi znamenite vire, ki nam zagotavljajo njih življenje. Zatorej je moderna zgodovinska veda prisiljena, posluževati se pomočnih ved, da fiksira dogodljaje, o katerih se nam verjetni podatki niso ohranili v pisani besedi. K tem posredovalnim znanostim šteje tudi imenoslovje. Mi poznamo mnogo, danes sicer z drugojezičnimi narodi obseljenih krajev, ki nam pa po svojih krajevnih imenih neovrgljivo pričajo, da so poznali nekdanj prebivalce, ki so govorili slovansko in ki so imeli zelo dolgo te kraje v svoji oblasti, in sicer tako dolgo, da so se njihovi nazori neizbrisljivo vrinili v telo teh krajev, v skale bregov, v struge rek in potokov; in ta imena so vseskozi tako prilježna, da se danes čudimo tej naravnosti in priligi imena, ki jih celi veki niso več mogli predrugačiti.

Z vprašanjem teh resnih dokazov se peča tudi nedavno izišli spis g. M. Žunkoviča „Kdaj so Slovani zasedli Evropo?“ Znosil je mnogo dokazov skupaj, ki dajejo premišljevat in ki gotovo nemalo pripomorejo k razsvetljenju temot zgodovinskih dozdev.

Pisatelja je vodilo pri njegovih preiskavah mnogostransko stališče. — Predvsem se je zanimal za početek in pomen krajevnih imen v Srednji Evropi; potem je zasledoval razširjenost imen slovanskega pokolenja v teh krajinah in h koncu je primerjal, v kakšni zvezi je prirodna kakovost dotičnega kraja s pomenom in tvarino pridane mu imena. Ni sicer dvoma, da se potom kulture menja in predrugačuje površje zemlje, ali v kako počasnem koraku se vrše te premembe v primeri z menjavanjem človeških rodov in plemen! Generacije, narodi, plemena ginejo, ali okoli njihovega stališča ostanejo kraji, gore, reke in površina zemlje ter ohranijo za veke skoraj nepremenjeno svojo zunanost. Žunkovič se drži načela, z lastnim okom ogledati si vsako mesto, ki se ž njim peča, in primerja tako potom vida predmet in pomen imena, ki je bilo nebrojna leta temu predmetu priklopljeno na telo. Ta metoda pa je spravila na dan nepričakovano mnogo presenečenja!

Slovanska krajevna imena niso nikakor nasilno ali umetno zveržena. Najbližji naravni pred-

meti, lega kraja, oblika zemeljskega površja, koristne rude, marsikatero rastline, pa tudi živali so bile povod imenodaji. Mi poznamo sto in sto imen, ki značijo, da je bil nekdanji log tam posekan, kakor: Golnik, Golica, Golič, Goličava, Goličina, Golbreg, Pleša, Plešac, Plešovice, Lisa, Lisac, Lisec, Osek, Posek, Vosek, Sečevo, Sekava in dr. — Druga so nastala na podlagi oblike zemeljske površine; ako je bila strma, je postal Strmbreg; Strmec; ako je bila ravna, potem: Ravno, Rovno, Ravena; ali mesta, kjer so menjavali prirodne in umetne izdelke, kakor: Trst, Tržec, Trgovište itd.

Znamenito je, da je velik del krajevnih imen v Srednji Evropi sploh slovanskega korena, ki ne spominjajo samo na nekdanji slovanski začetek, temveč katerih pomen v slovanščini se edino prilega dotičnemu imenu v naravi. — Neslovanska imena kažejo na druge, poznejše priselitve, na podjarmljenje slovanskih držav po tujcih in vpliv teh na premembo imen.

Zelo poučno je pregledati, kako so razni narodi prevzemali imena narodov, s katerimi so v starih dobah občevali. Rimljani n. pr. niso prelagali krajevnih imen na svoj jezik. Rije (rt, rat=ostri vrh) = Rhätikon, Trgovišče=Tergeste, Trebinje=Trebunia, Loče=Lotodi itd.

Ne tako Nemci. Ti so predelavali slovanska imena brez vsakega načela, in to posebno od XII. stoletja. Nekatero ime je prosto preloženo, pri drugem je zopet slovansko ime brez ozira na predmet približno prilagodeno enako glasečemu se nemškemu pojmu in zopet drugemu so dali posebno ime brez vsake utemeljene logike.

Iz „Žabje“ je nastal Schwabendorf, iz „Strmbreg“=Sternberg, iz „Ločna ves“=Latschendorf, iz „Ostribreg“=Osterberg, iz „Mala hora“=Malahorn. Imena „Werben“ nimajo nastanka po vojaških naborih, temveč so pristne: vrbe, „Dobrovce“ in „Dobrunje“ so predelane na Gutendorf in Gutental; in uboge „Podmole“ (na južnem Moravskem) so celo prelevili v „Baumöhl“!

V pogorju „Harz“ se nahaja krajina „Rosstrappe“. Početek imena sega baje v nemško mitologijo, ki trdi, da so kopita germanskega boga Vodana tako hudo razrila ta kraj. Avtor ni pozabil, ogledati si tega kraja, in razdrapano Rosstrappe in vsa mitološka izmišljaja se je razkadila kot megla. Slovanski pojem in ime sta v resnici veliko bližja in prikladnejša, kakor svedoči tukaj razrita „razdrapa“ tega gorovja, ki samo po svoji zunanosti in po obliki na prvi pogled izdaja svoje pravo ime.

J. PEVESZ: V VAŠKI KRČMI.

Slovenski breg „Osel“ je v prestavi nazvan kot „Eselsberg“. Nemško ime bi bilo pristojno, ako bi bil vrh zaradi tega, ker so se tam pasli osli, tako imenovan. Ali slovanski izraz „osel“ ne izvira tukaj od štirinožca „osla“, temveč od peščene živali, ki ga lomijo v tem kraju za brusne kamene, in brusni kamen imenujejo Slovenci tudi „osel“. Nastanek imena je torej naravno geološki, ali Nemcem je „Eselsberg“.

Prilичno enako je z imeni „Rosenberg“ in „Rosenthal“. Ime ne izhaja iz besede „vrtnica“, ki jih, razun divjih, tukaj ni, nego iz slovanske „rožen“ (kamen) t. j. kresilni kamen, ki se obilo nahaja v teh krajih. Tako bi se dalo navajati ime za imenom in beseda za besedo, ako opazujemo pred seboj prostrano mrežo nekdanjih slovanskih naselbin, raztegnjenih se iz Severne Italije čez Avstrijo, Nemško, Nizozemsko do Balta, dà, celo na Islandijo.*

Od posameznih krajevnih pojmov pa lahko preidemo na splošne. Iz stare zgodovine si oglejmo samo dvoje, iz slovanskih pojmov sestavljenih imen: rimske dežele Norikum in Panonija. — Norikum se je raztegal čez vzhodnoalpske krajevine. Podlaga temu imenu je „nor“, slovanski izraz za dupljine in špilje. (Slov. nora, rus. nora, češko noře, nořiti, ponořiti). Špiljasti značaj apnenih Alp je v resnici očividno kot posebnost krajine (Kras), kjer je toliko čudovito lepih kapnikovih jam. Tukaj dviga k oblakom svoje teme tudi božanstveni Triglav, k kateremu se Slovenci povsod, ne da bi vedeli vzroka, hvaležno in pobožno ozirajo, kakor k jugoslovanskemu Olimpu. Ob Triglavu se je razvila tudi ena izmed najstarejših pravljic, ona o razdraženem Zlatorogu, ki je gorske cvetoče livade razril in izpremenil v razpokano skalovje. Pravljica je daleko segajoča mitska razlaga, kakor so si naši praeistorični pradedi razlagali premembo prej cvetočega in najbrž po privalu ledene dobe naglo opustošenega gorovja v kamenito puščavo.

V Noriku so od davna kopali rude, posebno železo in zlato. Pranje zlata v Dravi je bilo tako izdatno, da so imeli Rimljani tam stalnega nadzornika. In kdo je kopal tukaj dragoceno rudo? Imena Zlatnaves, Zlatoličje še pričajo o tem.

* Zelo bogato gradivo je že zneseno in urejeno v Kollárjevi „Staro-Italii Slavjanske“. Nekdaj je oficijalna „veda“, kateri je bilo dogmatičnost geslo, proglasilo delo plodom „bujne fantazije“. Sedanjost se pa zopet častno vrača k Kollárjevemu delu.

Panonijo so Rimljani zasedli l. 35. pr. Kr. — Ime je obsegalo velik del sedanje ogrske dežele. Pani=bani so bili predstojniki okrajev in stolic. Ban je še sedaj izraz za najvišjega uradnika na Hrvaškem. Del Ogrskega še danes imenujejo Banat. Enakega pomena je češko „panství“. Načelnika župe imenujemo župan, t. j. župepan. Slovanska beseda „pan“ znači višjega. Edina slovanščina ima pojem „Pan“ kot naziv za najvišjega boga. Šele iz slovanščine je prišel pan=ban v druge jezike. Na Štajerskem so še l. 1726 pisali sodnike kot „Pannrichter“.

Do sedaj predeno nit pa moremo snovati še dalje. Kakor si je Nemec izposodil imenske pojme, tako si je izposojal tudi druge reči iz slovanske kulture. V njegovo mitologijo so se vrinile tem načinom slovanske predstave, katerih početek in oblika sta očividno slovanska. Altvater „Vodan“ ali „Vuotan“ ni nič drugega kakor pri baltiških Slovanih znani Voden—bog, naš vodnik; Schratt je slovanski škrat, skřit, skřitek; in pijača grmanskimi bogovi je tudi slovanska, kajti imenuje se „med“, in v pripravljanju te pijače so bili Slovani nedosežni.

Iz mnogobrojnih in obsežnih dokazov v Žunkovičevi knjigi razvidimo, da so slovanska imena v Srednji Evropi v resnici prvotna, kar je — in to je predvsem najvažnejše — lahko dokazati, in iz česar zopet izhaja, da so bili Slovani tukaj oni narod, ki je razvil prvo kulturo v sedanjih krajih.

Da je bil Slovan v Evropi najstarejši prebivatelj, to dokazujejo tudi nebrojne pravljice o zmajih, besih in pozojih. Danes tako izdatno založena geologija potrjuje bivanje nekdanjih „drakonov“ na zemlji, izmed katerih živé krokodil, bazilisk, kameleon kot drakonovi sorodniki še danes. Podoba predpotopnih pošasti se pa, znanstveno orisana, popolno strinja z onimi, ki so opisani v pravljicah in bajkah, čeravno so te povesti pognale kal v onih dobah, ko še geologije sploh ni bilo.

Tako dopolnjuje krasno ena znanost drugo. In ne manj krasno se dviga zdaj na svetlo pričanje, da ni na zemlji nič brez povoda, da doživljajo celo popolno neopazovane povesti in bajke potom najtreznejše znanosti presenetljivo osvetljenje, ki meče svoje lastne pramene dalje v pradavno dobo mitičnega življenja Slovanov v našem delu zemlje in razsvetljuje s tem najtemnejšo dobo našega praveka.

UJEZD POD GRADKOM (ROJSTNI KRAJ JANA KOZINE-SLADKEGA).

PSOGLAVCI.

Zgodovinska slika. Napisal Alojzij Jirásek

Mladi Kozina je živel s svojo Hanči resnično kot sto cvetov skupaj, a to ne pol leta, ali eno leto, kakor se dogaja, nego že peto leto. Domačnost ga je vedno veselila, da, morda čimdalje, tembolj. Sedeti doma pri ženi, a sedaj še bolj pri otrocih, ž njima dražiti in šaliti se, to mu je bilo najmilejše. Celo zamerili so mu, ker med svet, med može, v krčmo skoraj da ni šel, da bi se, kakor običajno, porazgovoril in razkramljal.

Še najrajši je pokramljal z dudakom, z Iskro Gregcem, kje tam na polju, na meji ob šumi ali včasih v nedeljo popoldne doma na vrtu.

Zares, mladi Sladki se je izpremenil. Nekdaj se je ponoči rad potikal in sicer s puško ali z mrežo po gozdu, rad je lovil volkove v jame ter je sovraženi gosposki, kjer je le mogel, kakšno naredil. Odkar se je pa oženil, je postal krotak kot jagnje.

Kadar je gospoda naročila voz, da dovažata drva ali da opravlja kako drugo roboto, je molče

poslušal in poslal hlapca. Prej pa je, kakor vsi in povsod na Hodskem, preklinjal to nenavadno hlapčevanje in kakor je le mogel, se ga je branil in se mu umikal.

Stara Kozinka, ki je imela ustnice vedno čvrsto stisnjene, je v takih trenutkih gledala nanj žalostno in strogo in je v duhu premišljala, ali pa se je potožila svojemu staremu bratu, draženovskemu Hrubemu, kadar je prišel k nji:

„Ta fant! To že ni Kozina! Ta se ni vrgel po očetu! Žena mu je vzela vse srce.“

„Žena in otroci“, bi bilo treba menda dodati. Tako se je zdelo tudi sedaj v tem hipu, ko je brez brige za jesensko burjo sedel s svojo rodbino na eni postelji ter se iskreno smejal svojim porednim otrokom, ki so lezli po njem kakor mačice.

Naenkrat se je zdrznil in posluhnil. V tem trenutku pa se je zbudil tudi stari, pod mizo dremajoči Volk ter je, skočivši v sredo sobe, glasno zalajal.

(Dalje.)

„Saj se je preja komaj začela“, je menila kmetica in vzela malo Hanico na koleno. Mislila je, da se morda kdo iz družine vrača s preje pri sosedu, kjer se je začelo delo prav ta teden.

„To je neki tujec“, je odvrnil gospodar ter je šel ven v vežo odpirat vrata, na katera je bil nekdo udaril.

Zapah je odletel in že se je oglasil zunaj tudi tuj moški glas, ki je zapel:

„Na ujezdskem Gradku peva ptiček lep —“

V tem je gospodar nekaj izpregovoril, da ni bilo slišati besed pevca, ki pa se ni dal motiti ter je pel dalje:

„Ptič tak lepo peva, da glasno odmeva,
da glasno odmeva prav do naših vrat.“

Tako prepeva je stopil v sobo, a se na pragu ustavil in pozdravil. Sprejel ga je veseli krik malega Pavla, kmetica pa ga je vabila:

„Le notri, Iskra! Kaj šele zdaj iz mesta? To je pa res zgodaj. Dora te lepo sprejme.“

„Lepo ali nelepo. Če bo ona iz hrena, bom pa jaz iz popra!“ In dudak je potresel svoj instrument na rami ter se je hudomušno nasmehnul.

„Ha, pa si tako vesel! Sama pesem!“ je menil gospodar.

„Kako bi pa ne bil, če že ta veter tam tako lepo poje, da se vse razlega! Moj Bog, to je bila pot! Meh se mi je napihnil z vetrom, da so dude igrale kar same, jaz pa sem v temi poskakoval, ko je bilo toliko muzike, z mokre prahe na mehko, čez kamenje, iz blata v blato, da je kar mlaskalo —“

Gregec Iskra je položil dude na klop in sedel poleg njih. Kučmo z rdečim dnom pa je pustil na glavi. Okroglo lice, gladko, z jamico na bradi, se mu je še vedno smejalo. Pravzaprav pa so se mu smejale le njegove vesele, poredne oči, s katerimi je rad mežikal, kadar je kaj hudomušnega premišljal ali pripovedoval. Po letih se je zdel enak mlademu gospodarju, dasi je bil za dve, za tri leta starši.

Medtem je že kmetica prinesla soli in v belo tančico zavil hleb kruha ter je gosta z običajnim „Postrezi si“ povabila, naj si hitro odreže.

„Kaj je novega v mestu?“ je vprašal gospodar.

„Ne mnogo. Tam v gostilni sta si pripovedovala dva gosta — jaz bi sodil, da sta bila od mestnega sodišča — da so gospodje vprašali po nas. — Sicer pa so sedeli tam tudi draženovski stric in so slišali vse —“

„Po čem so izpraševali?“ je naglo vzkliknil gospodar.

„Po hodskih pravicah. Na uradu v mestu. Hoteli so tiste pisane pravice, veš, ki so bile na našem gradu.“

„Ha, kdo jih je hotel?“

„Bil je tam iz Kota tisti oskrbnik Koš in iz Trganova. No, gostje so se smejali, da so nalleteli nanj. Ne vem, kaj se je vse zgodilo, ali tisti Koš se je baje togotil in grozil, da Hodom že pokaže trganovski gospod —“

Dudak je umolknil, a kakor bi se naenkrat spomnil, dodal:

„Dobro je dejal tisti sosed tam v krčmi, kako so postale te hodske pravice naenkrat dragocene. Rajni stari Lomikar in mladi pa sta se krohotala Hodom, ko so govorili o svojih pergamentih —“

Gospodar in njegova žena, ki je držala v naročju malo Hanico, sta pozorno poslušala ter nista niti opazila, da je mali samosrajčnik Pavle zlezal s postelje ter se postavil poleg dud, občudovaje predvsem njegovega lepega kozlička. Najprej ga je le ogledoval, potem pa se je opogumil, segel po njegovi dlaki, po očescih in po bleščečih okraskih, ki mu jih je Iskra obesil med rožičke v olepšavo čela. Tedaj je tudi mamica opazila dečka; oče pa je gledal v tla ter dvignil oči šele, ko je dudak umolknil.

„Ali, kdaj je to bilo, Iskra?“

„Menda predvčerajšnjim —“

„Da bi nas le spet kaj ne doletelo, kakšna nesreča!“ je vzdihnila v skrbeh mlada gospodinja.“

„Jaz bi sodil —“, je začel dudak, a ni dokončal, zakaj v tem je stari Volk naglo skočil s tal in začel lajati. Gospodar je vstal, šel k oknu in gledal v temo. Toda ker ni opazil nikogar, je šel ven v vežo.

Iskra pa je vzela malega Pavleka, ga posadil na svoja kolena ter mu vtaknil v usta piščalko dud; tedaj se je mlada gospodinja dotaknila dudakove rame.

„Slišiš, Iskra“, je rekla, „ali si videl, kako je bil gospodar zamišljen, ko si govoril? Ah, tak ti je sedaj večkrat, a za nič in za nič. Saj ti je vesel, govori, smeje se, vse, a naenkrat kakor bi nekaj nadenj prišlo. Tako si često mislim, da se mu v glavi nekaj snuje, ali da mu leži nekaj kot kamen na srcu. Tudi mi je že prišlo v misel, da se je morda njegovo srce zame ohladilo ali da mu je morda žal —“

„Ne bodi neumna!“ ji je segel dudak v besede. „Da bi mu bilo žal? Še mu ni in mu

BOULANGER: CILJ.

ne bo žal, to jaz vem! Zato si ne delaj težkega srca!“

„Saj veš, srečna sem, in kar nosimo v srcu, za to se bojimo. Ah, kaj bi bilo potem? —“

„Čudne misli ti rojé po glavi. No, tudi to mine —“

„Da bi Bog dal in me uslišal —“ je zdihtnila kmetica, vidno potolažena z besedami moževega zaupnika. Zasmejala se je celo, ko je mali Pavlek z Iskrovo pomočjo izvabil dudam nekaj cvilečih, plačljivih tonov.

Medtem se je mladi Kozina, stopivši iz veže na zasip, ozrl po dvorišču, kdo je prišel. Da je bil nekdo tu, je bilo gotovo, sicer bi budni Volk ne bil prej zalajal. Bila je tema in veter je bučal doslej, tako da ni bilo niti dobro slišati. A vendarle! — Čuj, nekdo je potrkal na okno! — A to je bilo tam nasproti, onstran dvorišča, kjer je stanovala in imela v bajti izgovorjeni kot mati mladega gospodarja. Spala je že, zakaj okna so bila temna. Zdaj pa se je ondi pojavila luč in že se je posvetilo; ko pa je rdeči sij šinil skozi okno, je bilo videti dve moški postavi, ki sta zdaj stali ob dverih. Stali sta nepremično, potrpežljivo, zdaj pa sta izginili v vratih.

Gospodar kakor bi se hipec premišljal ali čakal. Iz hiše se je tedaj oglasil glas ječečih dud, a mladi kmet ga že ni slišal več. Stopal je čez dvorišče k bivališču svoje matere. Tam je segel po vratih. Bila so zaklenjena. Sklonil se je, pristopil k oknu in pogledal v sobo. Tam je zagledal mater v kožuhu in njena dva gosta. Eden izmed njiju je potegnil izpod plašča škatljo ali škrinjico. Zdaj jo je drugi odprl ter vzela iz nje nekaj bliskavega, svetlečega se kakor srebro in je to kazal stari Sladki.

Tedaj pa je mladi gospodar skočil od okna, ker na zasipu se je začul glas njegove žene, ki jej je bilo gotovo čudno, zakaj se mudi njen mož v tem odurnem vremenu toliko časa zunaj.

„Nikogar ni tu. Volk se je brez povoda jezil“, je dejal, vrnivši se na zasip.

„Pa zakaj si bil pri mami? —“

„Gledat, kaj dela. Še sveti, bilo mi je to čudno. Sedi na klopi in moli.“

„Pojdi, pojdi v hišo; mráz je, da se tresem, pa Iskra se tudi odpravlja domov. Pavlek hoče od njega dude —“

Zakonca sta šla v sobo.

Iskra se je tam že spet bavila s Hanico. Nosil jo je in ujčkal in ko je zapel, je uprlo dekletce vanj svoje oči, dokler ji niso postale dremotne ter je zasnulo. Dudak jo je previdno položil v zibel.

„Ti bi bil dober ata“, se je pošalila gospodinja.

„Bi; škoda, da vrana* ne najde k nam —“ in pristavil je smehljaje: „Potem bi se vsaj Dora z mano toliko ne pričkala!“

Pripomnivši, da mora še na prejo igrat predicam, da priigra ženi malo kodelje, je pobral svoje dude, od katerih se je mali Pavel težko ločil, voščil lahko noč ter je odšel. Gospodar je šel za njim, da zaklene. A šel je z njim prav pred vrata, na nasip, in tam je dudaka vprašal tiho, ali je šel draženovski stric z njim skupaj iz mesta.

„Ne, ostal je v krčmi. Prisedel je k tistim gostom, pa z njimi nekaj šepetal. A razumel nisem niti besedice. Ali ti, jaz ti tudi nekaj povem. Hanči mi je pravila prej, kako ji je tesno zaradi tebe. Misli, neumnica, da je nimaš več rad, da se večkrat zamisliš, ne govoriš, kakor bi imel na srcu neko breme. — Če bi imel jaz tako pridno ženo, bi se zmeraj smejal in ves svet bi mi samo cvetel. — Torej bodi pameten! Čemu to? Ženaza to ne more: kar je izgubljeno, ne bo nikdar več dobljeno —“

Voščil je lahko noč in čez trenotek je že izginil v temi. Mladi gospodar pa se ni vrnil takoj v hišo, nego je stoječ na nasipu gledal srepo preko dvorišča k domku svoje matere. Okno se je tam še zdaj medlo svetilo. Pozna gosta sta še ondi. Hotel je zopet k oknu, a nenkrat se je odločil ter se vrnil v vežo. Iz sobe se je oglasil prijazni glas njegove žene, ki je dopevala:

„— svoji mami pokoj dalo —“

Tedaj šele so mu prišle živeje na misel dudakove besede, ki jih je prej, zatopljen v druge misli, slišal le napol. Ženin glas, ki ga je bil že vajen, se mu je zdel v tem hipu tak, kakor ga je nekdanj, ko je bil še samec, skrivaj poslušal med njenim petjem. Zvenel je še vedno tako sveže in milo, in ko jo je sedaj zagledal sklonjeno nad usnuvšim otrokom, mu je izginil oblak misli, lice se mu je moralo razjasniti in moral se je svoji mili ženi nasmehljati —

Tega večera je legla mlada gospodinja zadovoljna in utešena. — Žerjavica trske, ko je dogorela, je žarela rdeče še nekaj časa po temni sobi, potem pa je ugasnila in naokoli je legla tema. Vsi so spali, le gospodar, ki je ležal poleg malega Pavla, ni mogel zatisniti očesa. Stare misli so se mu vrnile. Slišal je sopenje svojega

* Na Češkem pravijo, da prinaša otroke vrana, kakor Nemci, da jih nosi štokrlja.

sinčka, potopljenega v zdravo, globoko spanje, slišal je pokojni dih ženin in Haničin, a ni se menil zanj. Sicer je poslušajoč ga ob njem sam mirno usnul, — a zdaj ga ni poslušal. In vendar je napenjal svoj sluh. Saj je čakal, ali ne pride mati, ali ne potrka, ali ga ne pokliče. Toda nič se ni oglasilo. Čez nekaj časa je vstal in stopil k oknu.

Nasproti, tam pri materi je še zdaj svetlo. Gledal je, čakal — —.

II

Stara Kozinka je bila zvečer ugasnila luč ter legla, a spala ni. Naenkrat pa sta prišla ona dva gosta, ki ju je njen sin, mladi gospodar, opazoval, ter sta jo poklicala, naj odpre. Vrgla je nase dolg kožuh iz rjavega sukna in podšit s krznom ter je odklenila.

„Prižgi luč!“ se je oglasil eden izmed mož pred dvermi, in stara kmetica je spoznala po glasu svojega brata.

Bil je to Krištof Hrubi, rihtar iz Draženova, mož visoke postave, malo naprej nagnjen, v širokem plašču. V desnici je držal silno čekano, na kateri se je žolto kovanje kar lesketalo v svetlu zapaljene trske. Ko je stopil v sobo, je postavil dobro okovano hrastovo škrinjico, ki jo je prinesel pod plaščem, na belo, lipovo ploščo velike mize, izrezljanih treh nog. Ko je zdaj snel svojo visoko kučmo, je bilo jasno videti njegovo nagubančeno, a še zdravo lice resnega izraza. Že dokaj beli lasje so mu sezali prav do ramen ter so bili le nad čelom, na katero so padali, ravno prstriženi. Lepo zaviti nos, še doslej jasne oči, iz katerih sta govorili odločnost in samozavest, so dajale stasitemu starcu nekaj plemenit, aristokratski izraz.

Poleg njegove visoke postave v temnem plašču se je razlikoval tem bolj njegov tovariš, rihtar iz Ujezda, Juri Sika, mož nevelike, a jedro-vite in ramenate postave v belem, volnenem črno-obrobljenem „županu“, od čegar belote se je jasno odražalo veliko rdeče srce na temnem, po strani zapetem telovniku. Izpod njegovega velikega in težkega širokokrajnika so se spuščali do ramen temnorjavi lasje.

Užitkarica v starem dolgem kožuhu, na katerem so bili še poznati sledovi pisano izvezenih cvetlic, je gledala presenečena pozna in nenadejana gosta. Vendar pa je mirno čakala, da začneta sama. Njen brat, stari draženovski rihtar, je tudi brez okolišev začel razlagati. Kratko je povedal, da je bil danes v mestu in kako je ondi od dveh svetovalcev zanesljivo izvedel, da je gospodska

poizvedovala po hodskih pisanih pravicah, ker si je domišljala, da jih hrani mestni urad, kakor so bile pred leti na hodskem gradu. Gospodska da je po svojem oskrbniku Košu tajno poizpraševala, toda dotična svetovalca, kakor nihče, ne ljubita posebno trganovske gospodske, zato sta to rada zaupala staremu rihtarju. Ta pa ni krenil domov, nego naravnost v Ujezd, kjer je bil pri odnekaj najspoštovanejšem rihtarju na Hodskem skrit zaklad Psoglavcev, njihova privilegija, in sicer skrit od tistih časov, ko so bili prodani rajnemu staremu Lamingerju. Takrat je bilo odšlo nekoliko starejših Hodov — med njimi je bil tudi ded mladega Kozine —, o pravem času spomnivši se svojih pravic, urno v mesto zahtevat od domažliških gospodov, naj bi jim izročili privilegija*.

„Vzeli so nam vas — tu si jih vzemite! Rajši, da jih imate vi, kakor ta Nemeč!“ so rekli gospodje svetovalci in so dovolili Hodom odpreti klet na svojem gradu, kjer je bila škrinjica „hodskih reči“. Odtistihmal je zaradi varnosti potovala škrinjica po hodskih vasicah, zakaj nova nemška gospodska jih je izsledovala vendarle, dasi privilegijev ni marala priznati. Nevelika ta škrinjica, v kateri je bila zaprta zlata svoboda, je bila torej skrita zdaj pri tem, zdaj pri onem rihtarju, a največkrat v Ujezdu — in tam je tudi ostala od onega usodnega časa, ko je bilo Hodom naloženo *perpertuum silentium* (večen molk), pa do današnjega dne.

Gospodska se je delala, kakor da se zanje ni brigala ali da je nanjo pozabila, — dokler ni naenkrat s čista jasna začela škrinjico iskati iznova. — O tem sta govorila sedaj „na kotu“ oba hodska rihtarja s staro kmetico, ki ju je napeto poslušala, kadar je kdo izmed njiju poprijel besedo. Na resnem starinem obrazu, po katerem je bilo možno poznati, da je sestra starega Krištofa Hrubega, se v tem času ni izražal strah ali bojazen. Nasprotno: lice se ji je razjasnilo in v pogledu se ji je posvetil žar radosti.

„No, torej so vendarle nekaj vredne“, se je oglasila in čuden usmev ji je letel preko ustnic. „Dobro sta napravila. In k meni, ženski, sta jih prinesla! — No, nič ne škodi; dobro jih spravim in moje bajte se nihče ne domisli.“

Med tem je potegnil Sika iz svojega telovnika ključek, odprl škrinjico ter vzela iz nje najprej kakor tolar velik pečat na kratki srebrni verižici. Draženovski rihtar in njegova sestra pa sta, naklonivši se, gledala pergamentne listine,

* L. 1585 je kralj Rudolf na 60 let zastavil upravo Hodov domažliškim meščanom za posojenih mu 37.142 kop, (1 kopa okoli 60 grošev).

ki so ležale tu lepo izravnane in zamotane. Sika pa je začel eno za drugo jemati in pokladati na mizo. Saj jih je izročal in jih kakor v prepričanje sebe in prisotnih izlagal, oprostivši jih najprej papirnatih ovitkov. Mnogo let jih je hranil sam in preživil ob njih skrivaj v kamrici marsikatero nočno uro ter se je bavil ž njimi tako dolgo, da je prečital vse listine, ki so bile pisane češki, in latinskih listin prevode, napravljene že prej, pred leti, za lepših, svobodnejših časov.

Pismouk Sika, ki je bil med svojimi cenjen kakor kak prokurator, je položil sedaj te pisane svoboščine in njih potrdila vrstoma od najstarejše do poslednje Matijeve. Tu so ležali v priprosti sobici v svitu borove trske stari pergamentni listi, lepo zloženi, s pentljami obvezani, zarmeneli, z rjavimi madeži ob robih in na oglih zmečkani. Veliki pečati so na njih viseli na svilenih vrpcah nekdanj rdeče in bele barve; toda nekaj stoletij je bilo barvo prebarvalo v rmenkasto in njeni družici je jasno rdečilo izsesalo. Pečati so bili dobro ohranjeni, tudi ta najstarejši iz brezbarvnega voska, na katerem je bil vtisnjen kralj Jan Luksenburški v polnem viteškem orožju na konju, v sedlu, držeč v desnici meč na verižici in ščit na levici, in pečati vseh ostalih kraljev, Karla, Venceslava, Jurja, Vladislava, Ferdinanda, Maksimilijana, Rudolfa in Matijaša, ki so bili najjasnejše rdeči.

Za hip je zavladala v sobici tihota.

Oba Hoda in starka so gledali molče usodne listine, ki so že preživele stoletja in lepši, srečnejši čas ter so postale priče ponižanja in trpljenja. Sika je preletel še enkrat en list za drugim, kakor bi jih štel, pa se je okrenil k Hrubemu ter mu dejal:

„Niti jeden ne manjka.“

Starec je samo pokimal z glavo. Pritrdil je tako, saj je tudi dobro poznal liste že iz prejšnjih let. Sika pa je dodal:

„Bili so to drugačni časi, ko so veljali ti pergamenti in majestati.“

„Kaj ne veljajo več?“ se je naglo odzvala starka.

„Če ne veljajo? Veljajo, a morda zdajle ne. Toda bodo!“ je odgovoril odločno, da, ostro stari Hrub. „Tole je naše pravo in to je kakor hrast, ki ga ne premakne nihče, niti Lomikarjev oskrbnik, niti sam Lomikar! Naši kralji so bili drugačni gospodje in njihova beseda, tu zapisana, je menda veljala več, kakor tegale Nemca-priseljenca.“

„Tako, tako je,“ je pritrdil Sika. „To bi hotel on, da bi mu jih dali in da bi jih sežgal. Potem bi pa šele vzel bič in kričal: „Skačite, kmetje!“ Toda to še ni izbrisano!“ in razgrnivši

latinsko listino kralja Jurja, je kazal v prevod, ki ji je bil priložen, ravno na podčrtano mesto:

„— plemiči in vladike ne smejo nikakor nad njimi (Hodi) gospodovati, niti si jih prisvajati niti se med njimi naseljati —“.

„In to velja tudi še danes!“

In sklonivši se k listu kralja Matijaša, je za trenotek gledal vanj, in ko je našel iskano mesto, je začel čitati:

„— Ukazujemo pri tem vsem prebivalcem iz vseh stanov našega češkega kraljestva, zlasti pa svetovalcem naše češke komore, sedanjim in bodočim, zvestim našim milim, da morate že imenovane Hode, spadajoče sedaj ali v prihodnje h gradu ali k našemu domažliškemu mestu, imeti, jih držati in ohraniti v miru sedaj ali vbodoče za večno neporušno pri teh naših privilegijih, majestatih in svoboščinah, ki jih obnavljamo, odobravamo in potrjujemo, kar te listine svedočijo, da jim ne delate pri tem nikakih ovir in jih jim ne puščate niti drugim delati, ako se hočete ogniti kraljevski jezi in nemilosti naše in bodočih naših čeških kraljev. —“

Sika je dvignil glavo od listine, se obrnil k Hrubemu in njegovi sestri ter je dejal:

„Ali sta slišala? In „zvesti mili“ so rekali v teh listih kralji v starih časih našim očetom, zdaj pa nas naganja že vsak pisar s hlapci in z zarobljenci in misli, da je v njem pol hudiča! Ali tole je zanje“ — in pokazal je na privilegije. — „Če bi imeli le tale dva lista, bi se nam ne bilo treba nič tresti, da je že vse izgubljeno. Dosti bi jih bilo za naše pravo in za sodišče. Naša pravica je v njih vsa.“

„Ravno tako so to pripovedovali naš rajni oče,“ je odgovorila kmetica. „Veš, Krisl, ko je bila ta škrinjica še pri nas —“

„Da, da,“ je pritrdil Hrub. „Toda čas je že, da liste skrijemo —“

„Torej hitro!“ je vzkliknila starka.

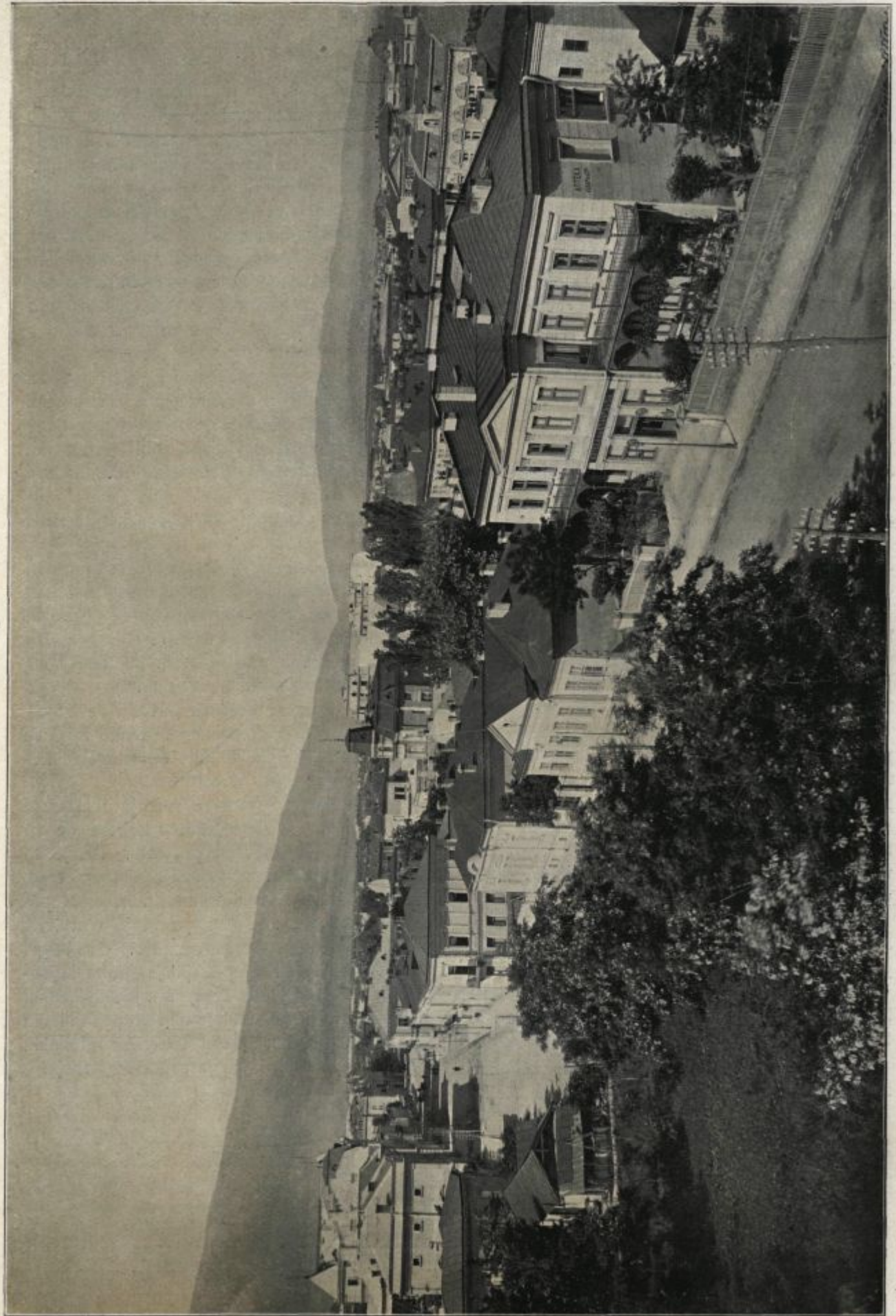
Oba moža sta izravnala listine v škrinjico.

Ko jo je Sika zaklenil in vzel z mize, je vzdihnil stari draženovski rihtar. Njegova sestra se je ozrla naokoli, zlasti po oknih, šla dalje do sosednih nizkih vrat, v njih pa je hipoma obstala. Ustavil jo je brat. Vprašal je:

„Morda bi bili morali poklicati tudi Jana?“

S tem je mislil svojega nečaka Sladkega, mladega gospodarja. Sika je na to vprašanje uprl oči na starko, očitno čakajoč z napetostjo, kaj odgovori. Ta pa je za hip molčala in odgovorila:

„Ne, ravno tako je prav.“

SOFIJA.

Sika je prikimal s svojo lasato glavo, kakor da je zadovoljen.

Starka pa je izginila v dverih, ki so vedle v stransko kamro, in za njo oba njena služabnika.

V sobi je bilo prazno in tiho. Le okna so se nalahno tresla, kadar se je zunaj bučeči veter zaletel vanja; tedaj je tudi rdeči plamen borove trske živeje vztrepetal, žrjavičino oglje se je krivilo in na koncu črnelo.

V tem hipu se je pojavil zunaj pod oknom neki obraz. Prikazal se je naenkrat in ni izginil, gotovo zato, ker ni bilo v sobi nikogar. Sam mladi gospodar je gledal zvedavo v sobico svoje matere. Gosta, ki ju je videl pravkar, sta izginila in okovana škrinjica. Iz kamre poleg sobice pa se je oglasil sedaj zamolkel glas padajočih udarcev, a le nekaterih.

Pa je nastalo zopet tiho.

Ko je čez trenotek zopet vstopil stari Hrubi, sklonivši svojo belolaso glavo v nizkih dverih, in za njim Sika z užitkarico, je lice mladega gospodarja pod oknom naglo izginilo.

Draženovski se je takoj odpravljal na odhod. Sika pa se je med dvermi obrnil še enkrat in je dejal:

„No, torej zapomni si, kmetica, kaj si obljubila —.“

„Ljudje božji, obljubila sem in dala roko pred Bogom,“ je odgovorila starka važno in ne brez očitka. —

Hip nato sta stala oba rihtarja že zopet pred bajto na dvorišču. V hiši je bila tema in tiho. Vaga nad starim vodnjakom pod lipo je ropotala in škripala. Rihtarja sta tako tajno odšla, kakor sta prišla, a vendar ne neopazovana. Toda tega nista niti slutila. Ko pa sta prišla mimo hiše ven na cesto, je zanesel veter k njima nekoliko veselih zvokov.

„Veter mi prinaša muziko do ušes,“ je dejal Sika, pridržuje svoj širokokrajnik. „To je gotovo po preji.“

In stopil je k razsvetljenemu oknu sosedove hiše in pogledal noter. Tam v prostorni sobi je bilo živo in veselo.

Bilo je v istini po preji. Moški, večinoma fantje, ki so se bili tu sešli, so že prenehali iz-

birati ječmen za setev in skubsti perje, vsak je prijel svoje dekletce, ki je pustilo vreteno in preslico, in začelo se je rajanje. Gregec Iskra z nazaj pomaknjeno čepico in z lasmi preko čela je stal sredi sobe, napihoval vztrajno meh svojih dud in je sviral, da se je vse razlegalo. In ne le s svojo muziko je klical in silil na ples, nego je vzpodbujal in ogreval tudi s svojimi kretnjami. Napihujoč svoja lica se je spakoval in smejal, mežikal z očmi, jih zapiral in zopet obračal k stropu. Vrtil se je sam na enem mestu, pripogibal kolena, se po taktu prestopal in često pritrknil s peto; pa naenkrat je sam sebe vrgel z boka v bok, se zavrtil, se zamajal na eni nogi ter iznova butil ob tla.

Stari so se smejali, mladenči pa so strastno, vsi razgreti plesali in se vrtili okoli ječečih dud, da so dekletom letele kite in krila. —

Ujezdski rihtar se je zopet vrnil k Hrubemu, ki se ni zmenil za godbo ter je počasi koracil v temo.

„Tam so veseli! Ko bi pa vedeli!“ je rekel Sika.

„Že tudi izvedo,“ je odgovoril resno stari draženovski rihtar. Ko pa ga je Sika vabil, naj bi ostal čez noč tu na rihti, ker je že pozno in v taki temi slaba pot, je odklonil.

„Da bi kdo izvedel, da sem bil tu? Teme se ne bojim. Bog ti daj lahko noč!“

Sika je krenil k svoji rihti, Hrubi pa k Draženovci. Naglo je izginil v temi. Samo njegove široke in težke korake je bilo še slišati za trenotek.

V tem hipu, ko sta se rihtarja razšla, je stopil neki mož iz črne sence v kotičku ob zidanem vhodu Kozinovega posestva. Bil je to sam mladi gospodar. Tu je stal zdaj nekaj časa, kakor bi gledal za odhajajočima in kakor bi poslušal njiju korake. Potem pa se je obrnil ter korakal širokih, tihih korakov v hišo. Ni se brigal za vesele zvoke, ki so prihajali za njim iz soseščine. Niti slišal jih ni. Neopažen je stopil zopet v sobo in tiho legel. Bil je slišati pokojni dih žene in tiho spečih otrok. Nekoliko globokih vzdihov gospodarjevih pa je zvenelo glasneje.

(Dalje prih.)

JUGOSLOVANSKA UMETNIŠKA RAZSTAVA V SOFIJI (SREDCU).

Ideja združitve jugoslovanskih upodablajočih umetnikov je postala dejstvo; porodila se je v Belemgradu ter jo je prvi propagiral dr. V. Vasić. Septembra meseca 1904 se je otvorila v beligradski visoki šoli I. jugoslovanska umetniška razstava v proslavo 100 letnice prvega srbskega ustanka. Na tej razstavi so bili mnogoštevilno zastopani srbski, bolgarski, hrvatski in slovenski slikarji in kiparji. Kakor pa je sklenila jugoslovanska akademična mladina med sabo zvezo ter si je ustvarila nekako organizacijo, tako so se organizirali tudi upodablajoči jugoslovanski umetniki v društvu „Lada“, jugoslovanski pisatelji in časniki pa so položili temelj letos osnovanemu društvu „Zveza jugoslovanskih književnikov“ v Sofiji.

Predno so se reorganizirale vse te organizacije, se je vršilo nekaj sestankov delegatov jugoslovanskih umetnikov (v Sofiji in Zagrebu) ter jugoslovanskih književnikov (v Sofiji, Belemgradu in Zagrebu), razen tega pa so si dopisovala slovenska društva. Pripravljala dela so končno dozorela v toliko, da so prijavili svoj pristop k „Ladi“ umetniška društva Bolgarov, Srbov in Hrvatov. Slovenski umetniki so brez društva in ves napor akad. slikarja F. Vesela, da bi Slovenci v kakršnikoli organizaciji pristopili k „Ladi“, je ostal doslej brezuspešen. Vendar so se II. jugoslovanske umetniške razstave v Sofiji meseca septembra in oktobra m. l. udeležili tudi Slovenci, ne vsi sicer, a vsaj večinoma ter so dokazali s tem svojo solidarnost.

Načelstvo te razstave so tvorili g. g. prof. Jaroslav Věšin (predsednik), Tačev (tajnik) in Vasiljev (blagajnik); za Slovence pa je posredoval požrtvovalno in velespešno g. prof. A. Bezenšek v Sofiji. Aranžmá slovenskega oddelka razstave so prevzeli g. g. F. Vesel, M. Jama in A. Gaber.

Ker se Slovenci za nobeno jury niso mogli zediniti in ker so se mogli udeležiti naši umetniki — izimši članov kluba „Sava“, ki so nastopili zopet malone polnoštevilno — le kot zasebniki, je ostal slovenski oddenek brez jury; umetnine so se torej odposlale iz Ljubljane skupno v Sofijo, kjer jih je izbrala vrhovna razstava jury, v kateri so bili gg. Věšin, Vesel, Iveković, Jovanović in Ilijev.

Bolgarski oddenek je obsegal 2 pododdelka: historični (24 slik) in moderni (99 oljnatih, pastelnih in akvarelnih slik, risb in kipov). Razstavili so: Vlčo Antonov (3), V. Atanasov (3), S. Badžov (3), A. Božinov (7), M. Vasiljev (1 kip), Jar. Vješin (5), M. Georgijev (3), gdč. Georgijeva (4), Sl. Dojčev (3), Iv. Dimitrov (1), G. Dacov (2), G. Evstatijev (2), H. Ilijev (4), Al. Ivanov (2), ga. Josifova (4), H. Kazandžijev (3), Jordan Kjovljev (3), K. Kojčev (3), M. Krstev (1), gdč. Ksefonova (1), St. Kovačev (1), S. Klinkov (1), ga. Lazarova (3), N. Mihajlov (6), At. Mihov (8), A. Milenkov (1), N. Mladenov (2), Al. Mutafov (3), Iv. Nikolov (1), N. Petrov (3), Hr. Petrov (1), Dim. Radojkov (2), Iv. Slavov (1), M. Takvorov (5), H. Tačev (4), gdč. Hodina (3 slike in relief). Bolgare je torej zastopalo 2 + 36 umetnikov s svojimi deli. Toliko število slikarjev, slikaric in kiparjev pač dokazuje, da stoje Bolgari že na visoki stopinji evropske kulture.

Slovenski oddenek je štel 74 slikarskih in umetnoobrnih del 15 umetnikov in umetnic. Razstavili so: Avg. Berthold (19 umetniških fotografij), Iv. Vavpotič (1), F. Vesel (14), A. Gvaiz (6), Iv. Grohar (5), gdč. Kleinova (1), Srečko Magolič (6), Saša Šantel (5), P. Žmitek (7), Rik. Jakopič (13), Mat. Jama (9), Rud. Marčič (6), V. Sever (8 interijernih načrtov), Mat. Strnen (4) in Henrika Šantlova (3). Obžalovati je, da slovensko kiparstvo ni bilo zastopano, ker niso poslali niti kiparji Zajc, Berneker, Peruzzi in Repič ničesar.

Srbski oddenek je štel 63 del 16 umetnikov in umetnic. Razstavili so: Drag. Harambašić (2), Šp. Bocarić (1), ga. Beta Vukanovičeva (11), R. Vukanović (3), Drag. Glišić (1), Jos. Danilovac (7.), Dj. Jovanović (12 kiparskih del), Lj. Jovanović (1), Dj. Krstić (2), Jos. Lalić (3), Marko Murat (8), Drag. Pavlović (1), P. I. Poček (7), gdč. P. Todorovička (1), St. Todorović (2), in P. Ubavkić (2 kipa).

Hrvatski oddenek je štel 93 del 20 umetnikov in umetnic. Razstavili so: R. Auer (5), Jos. Bayer (4), Bernatović (2), Jos. Bužan (3), R. Valdec (5 kiparskih del), Em. Vidović (8), Pavla Dvořakova (1), O. Iveković (5), C. Katunarić (1), F. Kovačević (4), M. Marinković (1), o. C. Medović (12), Ivan Meštrović (6 kiparskih del), Zora Preradovičeva (2), M. Rački (4), F. Strupi

(2), Iv. Tišov (3), R. M. Frangeš (11 kiparskih del), Kl. Crnčić (8), B. Čikoš (4) in Br. Šenoa (2). Hrvatje so biti torej v kiparskem in slikarskem oziru sijajno zastopani.

Samostojno je razstavil 8 svojih slik še prof. Vlaho Bukovac, hrvatski umetnik-prvak, živeč v Pragi ter Alfonz Mucha 23 risb, album „Oče naš“ in „Documents decoratifs“.

Razstava se je vršila v knežji maneži, ki se je le stežka primerno priredila; razdelili so jo v 25 predelov. Branko Popović piše v „Srpskem književnem glasniku“, da je bila razsvetljava vobče, zlasti pa v slovenskem oddelku, nedostatna; Popović piše dalje, da sta v bolgarskem oddelku prevladovala žanr in pejzaž, pa portret in karikatura, vsi znaki začetka umetnosti, ki služi šele potrebam. Kiparstvo je bilo v tem oddelku slabo zastopano. Najodličnejši bolgarski umetniki so Věšin, Nik. Mihajlov in Božinov.

V srbskem oddelku je bilo najmanje enodušnosti ozir. največ različnosti; vobče je bil ta oddelek po sodbi Br. Popoviča slabši, kakor na l. jugoslovanski razstavi v Belemgradu. Zlasti slabo sta bila zastopana žanr in pejzaž. Tudi kiparski del ni bil posebno zanimiv. Očividno pa stremé srbski umetniki za tehniško izpremembo, kar je dokaz napredovanja. Žal, da so z razstave

izostali Paja Jovanović, Uroš Predič, P. Vučetić in N. Petrovićeva.

Hrvatski oddelek je dajal vtisk dobro urejene in bogate zadruga, piše Br. Popović. „Tu je uloženo puno truda, puno volje, puno umetnosti“. Tu se je videla velika vzajemnost in medsebojno vplivanje; bratje v umetnosti. Hrvatsko slikarstvo predstavlja danes dovršeno umetnost, a hkratu tudi nekak zastoj. Iz vsega se vidi stremljenje po novem, ki pa še ni doseženo. Vidi se, da so hrvatski umetniki jako solidni in izvežbani, a tudi sami s sabo nezadovoljni, ker se jim hoče še višje! Kiparstvo je bilo izvrstno zastopano po Frangešu, Meštrovicu in Valdecu. Vse pa je bajè premagal Meštrovic, mlad genijalen mojster.

Slovenski oddelek — piše Popović — „dela povsem osebne, izreden vtisk. Tu je največ neodoljive ljubezni do prirode, največ fantastičnega oduševljenja za umetnost“ . . . „Kadar gledate njihove slike, občutite vonj zemlje in cvetja, svežino planinskega čistega zraka in trepetajočo, govorečo bojo in svetlobo. Slovenski umetniki so najiskrenejši, najnaprednejši in najsmelejši. Ne ozirajoči se na navade inteligentnejše publike, niti na nestrpnost in nerazumevanje prostaka, stopajo v nekakem polreligioznem zanosu v boj proti vsemu zastarelemu in konvencionalnemu. Oni propovedujejo, da sta barva in ton nad vsem v slikarstvu, in opazovalcu se zdé kakor neka povsem druga, nova rasa, ki pa je šele v zori svojega življenja“. Slovenci kažejo veliko enotnost programa, „ker na njihovih slikah, pa bile pejzaži, scene iz doma, ali kompozicije, občutimo vedno eno nerazdvojno, veliko celino, eno povsod polno, bogato prirodo. Nihče na tej razstavi ne govori tako zmagoslavno z barvo in s toni, kakor ti vrlji umetniki. Nihče ne ljubi tu toli svetlobe, kakor oni. Slovenskim slikarjem se je najbolj posrečilo najti v prirodi ono, kar je specifično slikarsko. Kar oni delajo, se ne da niti pripovedovati, niti opevati, niti svirati, niti izvajati, niti nazidati; to se more samo naslikati . . . V tehniki so dospeli slovenski slikarji že precej daleč. Prirodo gledajo vedno skozi nekak čaroben pajčolan barv in tonov, kar daje njihovim slikam nepopisne dražestj in globočino“ . . . „V barvi so kristalno čisti“, a v svoji tehniki „imajo še mnogo delati, da se vzavrše docela“. Tako „Srbski književni glasnik“. Nas ta laskava sodba navdaja s ponosom.

Kakor v Belemgradu, tako so bili tudi v Sofiji naši slikarji Rikard Jakopič, Matija Jama, Ivan Grohar in Ferdo Vesel glavni

BOLGARSKA ŠOPKINJA.

reprezentantje jugoslovanske slikarske moderne. Vsi štirje so tvorili skrajnje levo krilo jugoslovanske — secesije, ki morda ni toliko ugajala, kolikor frapirala in imponirala.

Branko Popović je pisal v „umetniškem pregledu“ srbskega „Književnega glasnika“ o teh naših štirih najizrazitejših zastopnikih slovenskega modernega slikarstva takole.

„Jakopič, Jama, Grohar nastopajo dvignjene glave, a z njihovih palet se blišči solnce in puhti barva; Vesel hodi poleg njih in govori trmasto o ugaslem solncu in o zledenelih barvah... Skozi slovenski oddelek hodeči nismo občutili potrebe, da slikarska dela razdeljujemo v skupine, ter da jih klasificiramo. In to nam je ponujalo mnogo uživanja... Ti slovenski slikarji so najuspešnejše dosegli v prirodi specifično slikarsko. Innocentia bi se dala pesniški gotovo bolje predstaviti, kakor je to storil na slikarski način (hrvatski) slikar Čikoš. Ali kateri pesnik bi mogel kakšen prizor v sobi pri luči ali sliko v temnem sijaju izraziti tako, kakor je to napravil Jakopič? Ali kateri muzikalen genij bi mogel shvatiti in predstaviti krajinsko partijo v solncu tako, kakor to dela Jama? V tem specializiranju slikarstva leži največja vrednost današnje slovenske umetnosti.“

Sofijska „Večerna Pošta“ pa je prinesla o slovenskem oddelku tole kritiko dr. Nikole Petkova:

„Prav poseben vtisk napravi slovenski oddelek. Tukaj prihaja in odhaja veliko število posetnikov, ne da bi se kdo prepiral. Nekateri pa vzklikajo: „To bi tudi jaz napravil!“ Toda v nekaterih teh slikah je toliko umetnosti, harmonije in živaline izrazitosti! Edini nedostatek na teh slikah je, da jih vsakdo ne more razumeti, ker je treba za to dovršenega okusa ali pa da si sam umetnik. Vsi ti pejzaži so izvršeni v dekadentski maniri, med katerimi jih je mnogo uspešnih v svojem žanru. Taki so pejzaži Mateja Jame: „Borovci“, „Bukve“, „Hrasti“, „Otok Bistra“, pejzaži Rikarda Jakopiča „Zima“, „Gabri“, „Jesen“, „V gozdu“. Posebno originalni so pejzaži Ivana Groharja, ki imajo veliko plastičnost, delani so pastozno in živo. Njegova pejzaža „Na polju“ in „Za vasjo“ sta dobro izvršeni deli, odlikujoči se s harmonijo in mehkostjo v zbiranju barv. R. Jakopič se kaže zlasti dobrega umetnika s sliko „Device“ pred svetilko in s sliko „Na klavirju“ s sedečo damo. Na obeh teh slikah se predstavlja noč, ki jo razsvetljuje luč svetilke in ta silna svetloba je izražena le z nekaterimi debelimi plastmi barve, ki dajejo obličjem figur

s svojimi sencami živ in krepek izraz. Završim naj z močno umetniško individualiteto Ferdinanda Vesela, s katerim se Slovenci lahko ponašajo. Razstavil je portrete in slike. To je ekspresiven, po koloritu in po svoji tehniki zanimiv umetnik. Njegov ženski portret „Primorka“ in ležeča, na komolcih sloneča ženska sta dve živi sliki plastičnih izrazov; na teh tehniško dovršenih slikah z ženskama v profilu sta krasno izražena mir in tuga. Na drugi sliki vidimo interieur sobe, na tretji pa prizor „Igra“; na obeh je večer, malo luči pada odzunaj skozi odprto okno. Tu je podan oni prijetni somrak ob zapadanju solnca lepega jesenskega dne. Vesel ljubi temen kolorit in tožno duševno razpoloženje. Koliko idilsko lepoto predstavlja njegova gola žena sredi poetskega šepetanja gorskega potoka, obsevana od solnca, pošiljajočega svoje žarke med skalnato zatišje! Lepota form in originalna poetska koncepcija sta značenje tega slikarja, čegar čelo krasi že danes lovor-venec.“

Izmed ostalih slikarjev so zlasti zanimali tudi Rudolf Marčič, Saša Šantel, Peter Žmitek, Ivan Vavpotič in Srečko Magolič. Neznana sta bila doslej Marčič in Magolič, ki sta zbudjala s svojimi simpatičnimi krajinami v občinstvu in pri kritiki mnogo odobravanja. Žal, da Magoličeve slike spričo splošne tesnobe in slabe razsvetljave niso našle ugodnejših prostorov!

Slovenske goste je seveda v gostoljubni Sofiji, ki se očitno naglo prenavlja in modernizira, najbolj zanimala najmlajša jugoslovanska, t. j. bolgarska umetnost, ki je dobila vsled društva „Lada“ svojo dolgo željeno ekspanzivnost in zunanjo oporo. O bolgarski umetnosti se do I. jugoslovanske umetniške razstave v Belemgradu sploh ni še ničesar vedelo in delovali so ondi skoraj le slovanski priseljenci.

Dr. Ivan Hoič je pisal* l. 1900 o bolgarski umetnosti: „V sočasni bolgarski umetnosti, zlasti v slikarstvu sta se pred osvobojenjem od turškega gospodstva odlikovala Dobrovič in Pavlovič, a prvi je vstal v Atenah, drugi pa, učenec monakovske akademije, ni dosegel dovolj priznanja v svoji domovini. (22 Pavlovičevih del je bilo na sofijski razstavi! Op. poroč.). Po osvobojenju je bilo l. 1895 osnovano „Društvo za pospeševanje umetnosti na Bolgarskem“, a leto kasneje je začela izhajati revija „Umetnik“ („Hudožnik“, ki izhaja v založništvu Pavla Genadijeva in pod uredništvom dr. Balabanova še danes).

* „Matica Hrvatska“: „Slike iz obćega zemljepisja“. Knjiga peta. Dio II.

Stvariteljem realistične šole današnje bolgarske umetnosti se more smatrati Čeh Ivan Mrkvička. Vsi mladi umetniki na Bolgarskem hodijo po njegovem potu in stojijo pod njegovim vplivom . . . Tudi kasneje doseljena tujca Karella in Čeh Jaroslav Věšin sta krenila v smer te domače šole. Vsi ti slikajo i pejsaže i portrete i takozvane žanre in zgodovinske dogodke. Prepotovali so večinoma vso Bolgarsko in noben slikovit kraj, noben slikovit moment iz sedanjega in prošlega življenja Bolgarov jim ni ušel . . . Vse te slike sopejo dih okolice, iz katere so vznikle. Tudi prvi bolgarski kipar je bil tujec, Rus B. Šatc, ki se je, prišedši na Bolgarsko, posvetil izključno bolgarskim snovem ter je lepo uspel. Domača vrlo napredna kiparja sta Spiridonov in Vasiljev“.

Danes po šestih letih je opaziti v Bolgariji na umetniškem polju že velik napredek.

Poleg Věšinovih „oficialnih“ žanrskih slik (žanrov iz bolgarske zgodovine, bolgarske armade i. dr.) so bile na I. jugoslovanski umetniški razstavi v Belemgradu zlasti zanimivi bolgarski žanri Angelovi. Žal, da se Bolgar Angelov razstave v Sofiji ni udeležil. Kriva je tega žalostna domača nesloga, ki dela tudi Bolgarom največ škode! Ali če je Angelov v svojih tipično bolgarskih žanrih s sela vrlo prijeten, poetski in zanimiv slikar, je Věšin nesumljivo večji tehnik ter resnično odličen slovanski umetnik, ki je dobro znan tudi evropskemu tujstvu po svojih živahnih motivih v raznih ilustriranih listih. Tudi „Slovan“ je objavil že več njegovih slik, na katerih skoraj nikdar ne manjka konj, psov, lovcev, originalnih bolgarskih bajt in pestrih narodnih kostumov. Tudi stari mojster Mrkvička, čegar večinoma mračni motivi iz bolgarsko-turških bojev in pobojev ter šareni žanri iz slikovito pisanega narodnega života so bili I. 1904 poseben okras bolgarskega oddelka v Belemgradu, se sofijske razstave ni udeležil. Zastopan pa je bil zopet veleinteligentni in simpatični portretist Nikola

Mihajlov, čegar portreti so izborni v maniri monakovske šole. Najpriljubljenejši in hkratu najhvaležnejši model mu je lastna soproga, bivša slikarica, ki jo zna Mihajlov naslikati vedno v novi, zanimivi, elegantni pozi, psihološko izborni in v inkarnatu ter v bojah raznih oblek uprav mojstrski. Gotovo je Mihajlov danes najboljši bolgarski, morda pa na Balkanu sploh najfinejši portretist.

Med srbskimi umetniki se je zlasti pogrešal prvak — Paja Jovanović, čegar veliki in prelepi žanri so svetovno slavni ter so bili glavni okras beligradske razstave. A tudi velecenjeni Uroš Predić, mojster velikega ugleda, ter P. Vučetić in N. Petrovićeva, dva najodličnejša moderna srbska slikarja, so, žal, manjkali na sofijski izložbi; zato pa je bilo na srbskem oddelku preveč početniških slikarskih poizkusov. Kiparstvo so zastopali le Arambašič Dragomir, Jovanović Djordje in Ubavkić Peter, žal, brez posebnega vtiska.

V hrvatskem oddelku smo pogrešali zlasti duhovitega in originalnega pejsažista Toma Krizmana, ki dosega celo v kritični tujini izredne uspehe ter žanje n. pr. na Dunaju vsestransko priznanje. Zato pa so bili izvrstno zastopani slikarji Emanuel Vidović, Rički Mirko in Klement Crnčić ter kipar Ivan Meštrović, glavni zastopniki hrvatske moderne umetnosti, vseskoz zanimivi in v polnem cvetu delovanja. O skoraj vseh ostalih hrvatskih umetnikih pa se more reči, da so dosegli že svoj višek, da se nekateri glede originalnosti morda pomikajo že navzdol, dasi so dosegli najvišjo tehnično spretnost, a so zašli hkratu v neko solidno šablono, ki nam ni več zanimiva.

V splošnem moremo biti torej z moralnim uspehom II. jugoslovanske umetniške izložbe zadovoljni, dasi smo še daleč od ideala. Nadejamo pa se, da se mu s III. jugoslovansko umetniško razstavo v Zagrebu primaknemo zopet par korakov bližje!

ARTIST.

PRIKAZEN.

Na črnem polju megla se blišči,
in mrtve rože pokošene trave
rosé okoli pisane dišave.
In glej, jaz mislim, draga: to si ti?

Ker tebi moč drugače priti ni,
prihajaš v megli in vonjavi rož.
Nekdo pa s koso sred poljá stoji
in meni zdi se, da je to tvoj mož.

Evgenjev.

GRUŽ.

IVAN VASIČ:

V ADRIJI IN LEVANTI.

Bilo je prve dni novorojene vesne. Pripluli smo po daljšem odmoru do obali Dubrovnika, oziroma njegovega pristanišča Gruža (Gravose) ali St. Croce, zaliv dosti prostoren i za največje brodovje, z mnogobrojnimi magacini in ladjedelnico.

Dubrovnik je slavno starodavno, interesantno mesto, zidano ob strmi gori. S svojimi, tuintam že očrnelimi, amfiteatralično v skalo zidanimi, po stopnjicah združenimi, in precej grotesknimi hišami, ki prav prijetno kontrastirajo z različnim zelenjem umetnih nasadov in vrtov, je oblažil in zmanjšal tesnobo, ki mi je legla na dušo pri pogledu na mrtvo, a vzvišeno naturo impozantne kotorske boke.

Življenje, precej drugače kakor pri nas, vrvi po mestnih ulicah, in na promenadnem korzu, 400 korakov dolgem in precej širokem, ki deli mesto v dva dela in v čigar bližini se nahaja spomenik Gunduličev, sem pogosto srečaval patricije s častitljivimi bradami, potomce onega starega plemstva, ki sicer ubožno, a vendar samozavestno nastopa in še vedno stremi, da reprezentuje svojo nekdanjo moč in veljavo, ki je zlasti v 15. stoletju, ko je republika Dubrovnik štela 35.000 prebivalcev, dosegla vrhunec.

Zdelo se mi je, kakor da plava nad Dubrovnikom in njegovimi prebivalci še nekaj tistega duha, ki se bohotno vije v romantični Tavčarjevi sliki „Antonio Gdedjević“. Ako se je moje oko ujelo na kaki gardini, tedaj je vzplamtelo

izza cvetlic dvoje vprašujočih oči in bledi, skoro da eterski obrazki, kakor da bi se bili kopali v srebrni mesečini, zrl so tjakaj na tlak.

Prelepo je tudi obrežje pristana, kjer stoje ponosna letovišča bogatinov, z bujnimi nasadi in cvetličnjaki, s čudovito reko Ombla, in razteznim gozdom molčečih pinij na visokem grebenu polotoka Lapad, z visoko nad morjem se vijočo v skale vsekano cesto, s pogledom na Dubrovnik, scenerija, ki bi delala celo na ligurski rivieri največji efekt.

V mestu samem se kaj lepo prilagodi častitljivim hišam, starodavnim stopnjicam in očakom s srebrnimi bradami pestra narodna noša okoličanov, oblečenih v kratke hlače s pisanim, širokim pasom, mogočna meča pa pokrivajo nogavice blede modre barve. Ljudje so vseskozi orjaške rasti, posedajo po malih kavarnah, ki so podobne turškim konakom, se živahno kretajo in glasna njihova govorica je polna ljudskega humorja in zdrave šegavosti. Tuintam pač spominja kaka po zadnji modi oblečena dama ali kakovo človeče z ozkimi hlačami, malim klobučkom in rumenimi čevlji na življenje naših mest.

Vendar pa človek v krasnem Dubrovniku, ki so ga primerjali celo z Monako, ni skoro nič bolje preskrbljen, kar se tiče stanovanj in hrane, kakor v kakem pozabljenem grškem gnezdu.

Ko bi se našli ljudje, da bi gmotno priskočili, da bi se iznebili svoje ozkosrčnosti, postal bi lahko Dubrovnik krasno letovišče. Zgodovina premnogih kopelij, letovišč in krajev, posečanih

(Dalje.)

od vsega sveta jasno kaže, kaj se da vse storiti, ako se gluhi in slepi svet prebudi nepričakovano iz svoje letargije. Kje bi bila Opatija, kje Trouville, da se niso našli podjetni ljudje, ki so kar čez noč pridobili tem krajem sloveče ime!

3. NA KRFU.

Proti jugovzhodu. Imeli smo krasno vožnjo. Milo nebo, nekaj veselega vetra, ki se je prešerno poigral z morsko gladino, daje nalahko vztrepetavala in valovila, in še ne v treh dnevnikih smo uzrli lepo obrežje otoka Krfa s precej močno utrjenim mestom istega imena.

Naša eskadra, obstoječa iz treh oklopnih in enega torpedolovca, ki je dolg in vitek s samo zavestno eleganco rezal morsko površino, se je, odeta v oblaku sivega dima, zasedrila približno dvesto metrov od mesta. Krf nam je, kopajoč se v zlatih žarkih zahajajočega solnca, kazal starodavno svoje lice.

Tedaj je pa že tamkaj ob koncu mesta iznad okroglozidanega nasipa, ki je nad njim plapolala grška zastava, puhnil črnosiv oblak in v istem trenutku je zagrmelo iz topa. Sedem strelov, oficialni pozdrav grške države avstrijski eskadri, je pretreslo vzduh in komaj je legla tišina na mesto in morje, so odgovorili topovi na naši admiralovi ladji z istim številom strelov v odzdrav.

Krf (stari Grki so ga zvali Herkyra, Rimljani Corcyra, danes se zove Krf ali Korfu), je najsevernejši in največji izmed jonskih otokov ter leži

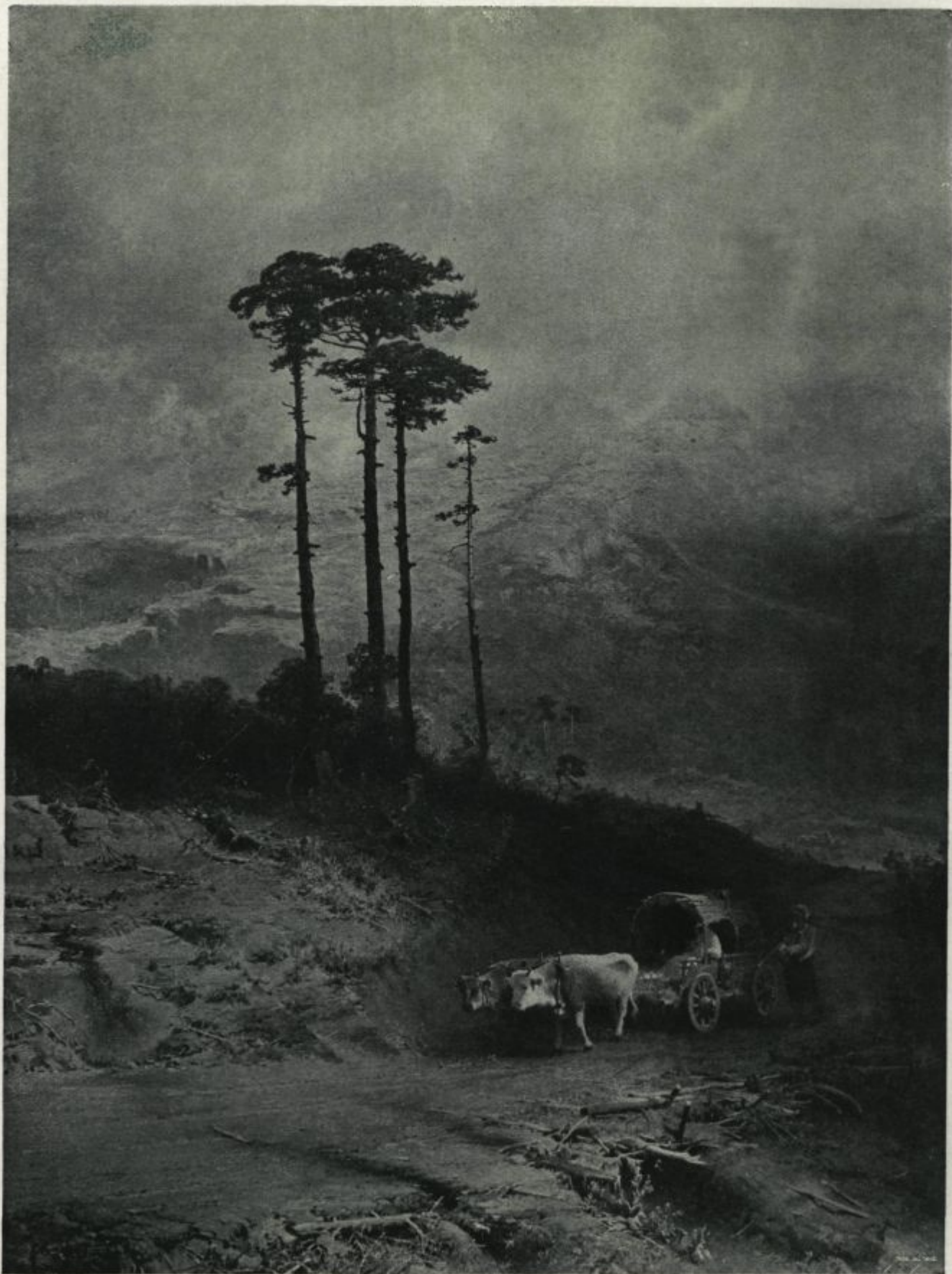
ob obrežju Albanije, kjer se družijo valovi adrijskega morja z jonskim vodovjem. Otok je približno 60 km dolg in na najširšem mestu skoroda 30 km širok. Glede navpične izobrazbe ga lahko delimo v gorato deželo na severu, v svet gričev in holmcev v sredini, najlepši del, kjer leži tudi mesto, in v nizko puščavo na jugu. Stalne reke otok nima, pač pa je dobro prepojen s čistimi potoci in žuborečimi studenci. Pravih gozdov z visokimi debli, silnimi hrasti in vitkimi jelkami sem pogrešal, toliko več pa je bilo nizkega drevja, zlasti grmičevja, ki je, prehajaje v različne boje napravljalo slikovit vtisk. Gotovo pa je, da trta ne pogreša goječe roke, kakor sem sodil po vinu Kefaloncu, ki je dremal po otoških kletih in sodovih. Čisto zlate barve je kakor cekin in sladkogrenkega okusa. Skrbno se goji tudi oljka, ki pokriva malodane polovico otoka. Promet je dosti živahen na otoku samem, saj je Krf izvrstno preskrbljen s cestami ter ima pristan, kjer je vedno videti lepo število parnikov, zlasti avstrijskih.

Zgodovina otoka je bila burna. V najstarejšem času pod pokroviteljstvom Korinta je sedaj cvetel, sedaj propadal ter v hitrih presledkih menjal svoje gospodarje; od leta 1863. pa je last Grške.

Mesto Krf, ki šteje približno 26.000 ljudi, zavzema v trgovskem oziru odlično mesto med grškim pristani. Z največjimi pomorskimi mesti sredozemskega morja ima direktne zveze. Ulice so ozke in temne, krite z grčavim tlakom. Podobne so ulicam predmestij, ki so odeta v dim

KRF.

A. VASILJEVSKI: NA KRIMU.

velikih fabrik, in ki nad njimi od njihovega postanka sem še nikdar nikoli niso zatrepotali valovi svežega zraka. Hiše so zidane v benečanskem slogu, tuintam sem videl stavbe z golimi stenami, ki jih je izpral dež in stoletno blato se je tako vsesalo in vtisnilo vanje, da je ostavilo neizbrisne sledove. Simetrije in estetike sem skoraj zaman iskal, vendar pa stoje zlasti ob širokem korzu na morskem obrežju palačam podobne hiše s krasnimi fasadami in pročeljem, ki ga krase lepe ornamentacije. Ob strani ozkih in temnih ulic se vrsté bazarji, kavarne, krčme in ponekodi lesene barake z južnim sadjem in zelenjavo. Iz zaduhlih krčem doni hripavo petje in v te glasove se meša včasih melanholični zvok kitare; v kavarnah poseda na lesenih, sila oglodanih stolih proletarijat najnižje vrste in kadi iz dolgih pip.

Svetišč pa ima Krf več kot preveč. Precej bogata je grška cerkev z relikvijami sv. Spiridijona, videl sem več drugih grških svetišč in kapelic, rimsko-katoliško katedralo in še 5 katoliških cerkva. Omenjam še kraljevsko palačo, ki pa ni bogvedi kako lepa, gimnazijo in gledišče. Na esplanadi ob morskej obali stoji spomenik grofa Schulenburga, ki je l. 1717 s čudovito hrabrostjo branil mesto proti turški premoči.

Kakšno je ljudstvo? Ali so to potomci starih Helenov, ki so svoje dni, lepi in mladi kakor bogovi, z jeklenimi rokami metalí diskus pri olimpijskih igrah, brzdali z železnimi mišicami čile konje v hipodromu, narod, ki je ustvarjal nesmrtna dela? Prebivalstvo je močno pomešano z italjansko in albansko krvjo, ljudstvo nečuvveno lokavo, podkupljivo, nadležno in hlapčevsko ponižno. Iz korenine, ki jo je izpodjedel črv nemorale in ji izpil življenske sokove, ni nikdar nikoli vzrastlo krepko, zdrav sâd rodeče drevo, in iz zanemarjenega roda se ne more razviti telesno in socialno zdrava generacija. Življenska kri je docela otrovana. Deca, komaj odrastla krilu, zanemarjena in umazana, je tekala po četrt ure za nami, stezala svoje suhe ročice in s tenkim, a blagodonečim svojim glaskom enomer beračila s čudovito vztrajnostjo in nesramno nadležnostjo za mal novčič, z lakoto in poželenjem v otročjih očeh. Okanljivi menjalci te ociganijo z nečuvveno hladnokrnostjo, ako nisi jako previden in poučen o tačasnem denarnem kurzu.

Žalostna je ta slika in turobna, seveda se tiče le proletarijata, ki je pa v večini. A tud elita in meščanstvo ne gojita več onega helenškega duha, ki je nekoč po tej zemlji poganjal bujne svoje cvetove.

In kakor je duša tega ljudstva srfotala v temo, istotako bi se bila tudi klasična lepota in umetniški čut poizgubila in razblinila, da ni naša cesarica blagopokojnega spomina, Elizabeta, vdihnila otoku starohelenskega duha. Zgraditi je dala namreč z ogromnimi stroški za svoje poletno bivališče nedaleč od mesta Krfa prekrasno vilo.

V nedeljo popoldne je bilo, ko sem se pomikal v kočiji, od starosti oglodani, po beli cesti, med zelenečimi, tuintam z rumenimi cvetovi posejanimi travniki proti čudovitemu letovišču blagopokojne cesarice. Tam na višini v tihi senci oljkinih dreves in palm se je med belimi zidovi blestel z zlatimi črkami napis prelepega dvorca: „Αχιλλεων“ (Ahilleion).

Prav ob vhodu v park, ki vodijo vanj mramornate stopnjice, stoje na stebrih iz temnega kamna štirje kipi grških boginj in bogov. Na vrhu stopnjic pa se dvigata na štirivoglatih črnorižastih podstavkih dva grška borilca z napetimi mišicami, idealno vzrastla ter se merita s srepimi očmi v tako živi pozi, kakor da bi se sedaj in sedaj hotela odtrgati v lahkem skoku s postavkov in začeti boj. Stopnjice so me povedle na teraso, na levi strani pa se dviga portikus; njegovo streho nosi devet stebrov, vsi iz parskega mramorja, in ob vsakem stebriku stoji nad dva metra visok kip. Teh devetero kipov predstavlja devetero helenskih muz z vsemi simboli in znamenji. Vsak kip je umotvor klasične lepote. V stebrišču samem stoji zopet nekaj manjših kipov in na steni vise slike iz grške mitologije, scene iz Sofoklejeve „Antigone“ in „Elektre“ in slepi pevec Homer z visokim, mogočnim čelom, sivimi kodri, z liro v roki, sedeč na kamnu ob morskej obali.

Prav na koncu stebrišča, ob vhodu v двореc, kjer stoje visoka steklena vrata, pa je moje zadržano oko uzrlo na steni v solncu se kopajoče predveže impozantno sliko velikanskega obsega. Ta slika je biser gradiča. Ahilej, božanstveno lep in mlad, ideal moške moči in smelosti! S temnimi njegovimi kodri se poigrava vetrc, v očeh pa mu plamti ogenj. V lesketajoči se bojni opravi, stoji ravan in vitek kot jelka na bojnem vozu in kroti s krepko roko svoje divje dirjajoče konje. Po pesku pa drsa na kolo privezано truplo premaganega Hektorja, nago in brez življenja, z obrazom proti tlom, z rokami zvezanimi na hrbtu. Za vozom se podi, vihteč ščite in meče, množica grških borilcev, slaveč Tetide sina, svoj ponos in svoj up, kakor boga. V ozadju Troja s sivimi zidovi. In na zidovju trojansko ljudstvo, turobno in obupano, v ospredju pa upognjena

postava starčka Priama, ki mu je v obličje vtisnjena neizrekljiva bol. Nesrečni rod vidi v nesrečni usodi svojega ljubljenca in voditelja bodoči padeč Troje.

Dvorec sam na sebi je tolike krasote in toliko ornamentacij, risarij, kipov, slik diči v mramornatem svitu lesketajoče se zidove, stolpiče in kupole, da mi je popolnoma izginilo iz spomina, v kakovem slogu je pravzaprav grad zidan. Predvsem čudovit pa je prostrani park z nebrojnimi terasami, posejanimi z bujno floro eksotičnih cvetov, s palmami, cipresami, s svojimi gredicami, ki sanjajo v njih trudne teje opojne sanje in z vodometi, ki jih ograjajo zlobno režeči se fauni, nimfe in sirene, gladke in bele kakor majev sneg, zapeljiva in vitka telesca.

Tam v tišini ob belopeščenih stezi, v lahнем šepetu dreves so vzdane v sivo skalo podzemeljske votline. Tako mojstrsko so izklesane, kakor da bi jih ne bila ustvarila roka človeška, temveč umetnica narava. In prav na koncu, kjer se zožijo, stoje zrcala iz najčistejšega stekla, in njihov okvir je stoletno skalovje. Ta moderni luksus, spojen s tem naravnim okvirjem, je nekaj posebnega. Z balkonov, slonečih na mramornatih stebričkih, zre široko odprto oko na morje, lahko prelivajoče se in drhteče, ki v dalji škropi podnožje albanskih gora. In ne ono težko, opojno italijansko nebo z žarečim svojim solncem, temveč veselo smejoče se grško nebo z lahno šuštečim zefirjem se boči nad to prelestno naravo.

In notranjščina gradu! S sten, plafonov, koridorov veje duh starih Helenov, njihovo bitje in žitje, njih pestra mitologija in zgodovina slavnih činov. In vsa starodavnost, prijetno prepojena z modernim luksusom, je mojstrsko združena v harmonsko celoto.

Sobe tega gradu, kjer je bivala cesarica, so bile nam obiskovalcem s sedmimi pečati zapečateni knjiga, a soditi po dveh, po malem salonu za kadilce in obedni sobi, so opremljene z vsem mogočim konfortom, njihove stene pa je poslikala roka umetnikova. Dovoljen je tudi vstop v kapelo, ki je pa sila priprosta, kakor so sploh kapele v palačah, ki so vredne milijone. Razun razpela in podobe Bogorodice in treh z baršunom prevlečenih stolov ti zevajo nasproti gole temnozeleni stene. Ta tesni in ozki prostor, zastrt s po-

lutemo, ki v njej trepeče in umira plamen večne luči, z nekoliko zaduhlim zrakom je pač v čudnem nasprotju z jasnim nebom, klijočim življenjem in bogastvom povsodi naokoli.

Strop prostorne veže kaže Posejdona, boga morja, rek in studencev, obdanega od božanstvenega spremstva, od Nereid, igrajočih se prešerno z razburkanimi valovi morja, pojočih Siren, njim ob strani starec Nereus z razmršeno, z vodo prepajeno brado.

Na koncu terase, kjer se oko izgublja v nedogledne daljave morja, stoji kip, krasen in čudovit. Po njem ima vila svoje ime. To je kip umirajočega Ahileja. Upodobil ga je umetnik v trenutku, ko je heroja ranila pušica razsrjenega boga na edinem ranljivem mestu njegovega telesa — na peti. Ahilej v nadnaravni velikosti, plastično dovršen, sloni ali leži, podpirajoč se z levico ob mramornati podstavek, z desnico pa vleče pušico iz pete. Njegove napol zaprte oči in bolesten izraz, ki je razlit po obrazu stasitega junaka, so pretresljive tragike.

Po stopnjicah, ki vodijo z ene terase na drugo, sem prišel do morja. In tam ob morskej obali sem ugledal pod obokom, podprtim od vitkih stebrov, kip največjega lirika, kip Heineja. Pesnik sedi sklonjen na naslonjaču, noge so mu zavite v nagubano preprogo, lepa glava z visokim čelom in nekoliko udrtimi lici mu je povesena, izraz pa, ki se zrcali v njegovem obrazu, in bolesten poteza, ki je zarisana okoli aristokratskih ustnic, pričata o prestani tugi in jadu in sta toli trpke resignacije, da mi je globoka otožnost legla na dušo. To ni oni Heine, ki je nekdanj ponosen kakor bog s perečo svojo satiro gospodaril in hodil po tej zemlji, to je starec, umirajoč v svoji „Matratzengruft“. V roki ima polo in na poli je vrezana kitica:

Was will die einsame Thräne,
sie trübt ja nur den Blick!
Sie blieb aus alten Zeiten
mir in dem Aug' zurück.

Solnce je zahajalo. Tonilo je za albanske gore, zavite v večerno zarjo. V dalji pa so se belili zidovi gradu in je blestel zlati napis: „Αχίλλεως“.

(Dalje prihodnjič).

OLČEV IGO :

V POSETIH PRI GREGORČIČU.

I. V RIHEMBERGU.

Ko sem po štiriletni odsotnosti začetkom l. 1878. prišel drugič v Ljubljano, sem obhodil vse tukajšnje znanke in prijatelje. Neki večer sem krenil tudi v restavracijo hôtela „Pri bavarskem dvoru“. Jedva sam prestopil prag, priskakljala mi je naproti brhka gostilničarjeva hčerka Pepica s III. letnikom dunajskega „Zvona“ v roki ter mi je čitala vsa vznihčena na prvi strani 2. lista natisnjeno pesem: „Človeka nikar!“

„Veste li, gospod, kdo je tale „X“?“

Na moje zanikanje me je poučila z veselim vzklikom: „To je mlad duhovnik na Goriškem! Ime mu je — Simon Gregorčič!“ . . .

Pravila mi je, da ji je to vest povedal neki dijak, ki jo je bil izvedel od profesorja dr. Fr. Detele v Dunajskem Novem mestu. Temu pa je menda zaupal ime tajnostnega pesnika — Stritar . . .

Takrat pač nisem niti sanjal, da se tri leta pozneje seznanim osobno z danes že pokojnim pesnikom.

V tretjem mesecu svojega četrstoletnega potovanja sem dospel v Vipavo. Ondu me je prijatelj Radoslav Silvester opozoril, da sloveči pesnik X kaplanuje nedaleč od ondod, v Rihembergu. Ko sem drugi dan došel v Ajdovščino, je nastala toli silovita burja, da, nenavajen tega prirodnega pojava, vso noč nisem mogel zatisniti očesa. Jedva se je zdanilo, sem vstal ter se napotil po ravni cesti navzdol po vipavski dolini. Dospevši do razpotja Cesta—Sv. Križ, sem krenil po levi cesti.

Tu me je gori na vzvišenem vrhu pod Sv. Križem napadla burja zahrbtno s toliko besnostjo, da sem jedva čutil tla pod svojimi nogami in ko bi se doli ob Vipavi ne bil zgrabil za ondu rastoči topol, zanesel bi me bil grozno tuleči veter na sredino razburkane vodé. Onstran kamenitega mostú sem jo zavil s ceste kar naravnost preko hriba ter sem se v pravem pomenu besede prikotalil ves opraskan, obtolčen in upehan navzdol pred rihemberško župnišče. Ko sem vprašal ondu po „gospodu kaplanu“, me je tačasni župnik z uprav osornim glasom zavrnil: „Tu k a j

ga ni!“ ter mi je zaloputnil vrata pred nosom. Oplašen po neuljudnem župnikovem sprejemu sem taval med hišami na prostrani trg pred cerkvijo. Tu so mi ljudje pokazali kaplanovo stanovanje. Ker pa so bila tudi tu vrata zaprta, sem potrkal z železnim tolkačem, kakoršni so običajni po italjanskih hišah.

Na moje trkanja so se odprla vrata in pred menoj je stala stasita deklica, plaho vprašaje, kdo da sem in kaj da želim?

„Tu je moja posetnica!“ ji rečem lakonično, ozlovoljen po prejšnjem nastopu pred župniščem.

Ni preteklo pol minute, ko priskače dekle po stopnicah zopet navzdol ter mi reče: „Gospod vas že pozna; kar stopitegori!“ Hiša je bila nadstropna in med vratmi, ki vedejo v prvo sobo, me je pričakoval visokostasen mož zagorelega obraza, z dolgim, črnim plaščem, ki ga je imel ognjenega črez rame.

„Le bliže, le bliže, Vatroslave! Vaše ime mi je že znano iz „Zore“ in „Kresa“!“

Segnivši mi prostodušno v roko, me je vvedel v sobo ter rekel: „Škoda, da prihajate — prepozno! Jaz sem že pokósil! Sicer bi Vam ne bil mogel postreči z ničim posebnim! Danes je namreč — kvaterni petek: imel sem le nekoliko trave“ . . . (ipsissima verba — hotel je reči najbrže, da je obedoval postno t. j. jajčno cvrtje z običajnim primorskim „radičem“).

Bil je namreč 16. dan decembra 1881. — „Veste kaj!“ je nadaljeval resni mož. „Bežite doli k — Ličnovim, (t. j. velika gostilnica ob cesti); ondi si dajte kaj napraviti za kosilo, popijte „kvartinček“ vina, potem pa pridite sem gori, da se kaj pogovoriva ob čaši rujnega rihemberžana! Imam ga toliko, da ga ne popijeva vse leto.“

Prišedši doli v označeno mi gostilno, sem naletel starega Lična v odprti kuhinji sedečega na klopi zgoraj na prostranem kamenitem ognjišču, kjer je plapolal ob železnem „zglavniku“ visoki zubelj.

Povem, da me je poslal gospod kaplan sem doli na kosilo.

„Gospod kaplan Vas je poslal?“ me vpraša nekam začudeno gostilničar. „Zakaj pa Vas ni sam povabil na obed, — saj je vendar toli gostoljuben?“

„Ker je že pokosil!“ sem mu odgovoril. „Povabil me je pa po kosilu na — čašo vina!“

„Jeli, Vi gospod, veste, kdo je naš gospod kapelan?“ me je vprašal, nekam izredno ponosno povdarivši besedo „naš“.

„Simon Gregorčič!“ mu odgovorim nagojivo.

Ali pa tudi veste, kaj je naš Gregorčič?“ je poizvedoval nadalje.

„Pesnik X!“ zavrnem zvedavo izpraševanje. In ta moj naglo izgovorjeni odgovor je napravil na čestitljivega sivoglavca uprav ugoden vtisk. Poklical je takoj svojo hčerko, da mi pripravi kosilo. Priredila mi ga je gibčna Ličnova hčerka Franjica, ki zdaj gospodinji na rojstnem domu slavnemu našega vojskovodje, barona Čehovina v Branici, kjer so mu pred nekimi leti postavili zasluženi spomenik.

Z velikim naporom sem se potem preril skozi razburkano valovje silne burje zopet nazaj gori do pesnikovega stanovanja. Ko sem bil potrkal na hišna vrata, se me je polotila, navzlic prijaznemu prejšnjemu sprejemu pesnikovemu, nekaka tajnostna bojazen: kako bode občevati z izvoljenim ljubljencem Modric meni — nepovabljenemu gostu „brez svatovske obleke“? Toda jedva sem prestopil prag njegovega bivališča, sem se čutil povsem domačega. Pesnik je za moje odsotnosti dal dobro zakuriti svojo franklinsko peč, in sedla vsa ob peči za pognjeno mizico, na kateri je kuharica Cilja v tem pripravila steklenico cekinastorumenega Vipavca. Nalivši čaši do vrha, je trčil pesnik z menoj ter vzkliknil s sonornim svojim glasom: „Dobro došel, Vatroslave!“

Nato me je začel izpraševati: kje sem doma odkod prihajam ter kam sem namenjen? Moral sem mu pripovedati hkratu zgodovino svojega dotlejšnjega življenja in samoučenja, o katerem je že čital v mojih spisih v mariborski „Zori“ ... Polagoma sva pri tem zavila na polje občega narodnega življenja slovenskega, kjer je bil naš pesnik doma, zanimaje se za vsakega količkej znamenitnejšega rodoljuba širom naše domovine. Poizvedoval je o podrobnejših podatkih iz življenja tega in onega moža; zlasti so mu bili v mislih naši slovstveniki in umetniki v središču Slovenije ...

V teku prostodušnega najinega razgovora se mi je v družbi odkritosrčnega moža otalilo srce,

da sem govoril povsem zaupno in odprto ter mu razodel marsikakšno tajnost izza kulis našega narodnega pozorišča. In komu bi se ne bilo odprlo na stežaj v prsih srcé, ko naposled zré z obličja v obličje človeku, katerega duševne proizvode in umotvore je občudoval že mnogo let pod krinko raznih psevdonimov!

Ko mi je v toku vedno živahnejšega pogovora prišumela na jezik beseda „poezija“, me je pesnik zgrabil za rokó ter me zartotil: „Vatroslave! Kar bodete govorili odslej naprej, govorite prostodušno, odkritosrčno, brez vse hinavščine in licemerske krinke, kar storim tudi jaz; kajti tla, na katera stopiva zdaj, so meni sveta, posvečena vzišenim vzorom!“

Iskreno sva si stisnila roke in zdaj se mi je razgrnil nepopisno krasen pogled v plemenito, od božanskega navdušenja napójeno dušo pesnika po milosti božji! Strmé, kakor iz daljave prišedši potnik, ko stopi prvič v — postonjsko jamo, razsvetljeno s tisočericimi lučmi, lesketajočimi se v čarobnih odsevih po ti podzémeljski vilinski palači — sem zrl v divno kraljestvo pesnikovih idealov ter zavzet poslušal zaupno izpoved najtajnejših njegovih čuvstev, misli in nazorov.

Ko bi ga bili slišali njegovi poznejši kritiki, ki so mu po objavljenju I. zvezka pesmi s pravim njegovim imenom preobračali njegov črni plašč ter mu neusmiljeno pretipavali srcé in obisti — ko bi ga bili slišali vsi njegovi poznejši zlobni „tožniki“ in krivični „sodniki“ govoriti tisti dan ondi „in camera charitatis“, ne bili bi tolmačili in obsojali njegovih „poezij“ toli nesmiselno n krivično! Sploh so se pri ocenjevanju Gregorčičevih pesnitev uresničile zopet Goethejeve besede:

„Wer den Dichter will verstehen,
muß in Dichters Lande gehen!“ ...

Ob neprisiljenem, živahnem najinem razgovarjanju je tekla ura za uro in kakor bi bil trenil z očesom, je nastal večerni somrak. Midva s pesnikom sva to opazila šele, ko je Cecilija prinesla v sobo luč. Tu sem prestrašen skočil po koncu ter se hotel posloviti; toda Gregorčič me je ustavil, rekši:

„Počakajte! Vsak hip pride iz Gorice pošta, s katero mi pošlje kakor vsak petek gotovo tudi danes prijatelj profesor Erjavec — m o r s k e r i b e, ki nama jih Cilja pripravi za večerjo!“

In zares. Predno je minilo dobre pol ure, je postavila imenovana pesnikova kuharica diše-

čega, na ražnju pečenega — branzina z rdečim radičem na mizo.

Po okusni večerji je pesnik ukazal prinesiti steklenico „pikolita“, vonjivega vina od posušenega grozdja, kakoršnega je po ondotnem običaju prideloval sam, kakor je sploh imel jako izborno namizno vino, ki mu ga je dajala izredno obilna bera ondotne župe na leto okolo 60 kvinčev. Pravil mi je, da je skupil za nabrano vino, ki ga je razprodajal svojim prijateljem in stanovskim somišljenikom po vsi škofiji, približno po 2.000 glđ. . . .

Pri vzajemnem napivanju sta se nama pravzaprav šele razvozljala jezika, da sva postala zgovorna, dovtipna in — last not least — duhovita! Zlasti pesnik je razvijal uprav čudovit govorniški talent in objednem tolikanjšno veselost, da sem nehote vzkliknil: „Čudim se, da ste pri svoji dijonijski razpoložnosti za radost spevali zgolj otožne žalostinke, iz katerih zvení le obupna resignacija in tisto Schopenhauerjevo zanikanje volje do življenja. Vi bi morali napeti na svojo liro veselejše strune ter nam zapeti vznešene himne o radostih pozemeljskega raja. Glejte, v 4. številki letošnjega „Ljubljanskega Zvona“ se je oglasil neki pesnik „Bojan“! Njegova pesem: „Tri lipe“ — to Vam je pristen slavospev veselju do življenja, ki povzdiguje človeka nad glupo nižavo vsakdanje puščobe . . .“

. . . „In kaj pravijo v Ljubljani: Kdo je ta — Bojan!“

„Ti mislijo, da je — Levec, drugi zopet domnevajo, da je Janko Kersnik“, mu odgovorim; a pesnik zmaje dvomljivo z glavo ter reče:

„Ne verjamem, da bi kateri teh dveh zapel kaj takšnega“.

Po kratkem molku pa me zgrabi za roko ter me vpraša strastno: „Znate li molčati?“

Ko mu v potrdilo njegovega vprašanja stisnem desnico, izgovori Gregorčič slovesno:

„Bojan — sem ja z!“ . . .

Radostno presenečen mu čestitam, na kar sva trčila z vitkima čašicama, da je zazvenelo po sobi.

Dolgo sva se še pomenkovala o namenu in smotru poezije, pri čemur je Gregorčič razvijal smeje načrte o bodočnosti svojega pesniškega delovanja . . .

Ko pa je ura odbila — devet, je vstal pesnik izza mize, mi podal rokó ter me kratko odslovil: „Lahko noč, Vatroslave! Na svidenje jutri!“ —

Burja je rjovela okoli Ličnove hiše vso noč in vzdramil sem se šele, ko je solnce plavalo visoko nad rihemberško dolino. Ko pridem iz hiše na cesto, me je objela blagodejna južna sapa, o včerANJI burji pa ni bilo ne duha ne sluha več.

Šel sem se poslovit od pesnika. Sprejel me jako resno, si ogrnil preko ramen svoj črni plašč ter me spremil po cesti nazgor na vrh prisojnega hriba, odkoder se odpira krasen razgled po vsi Vipavski dolini od skalovitega pročelja mogočnega Nanosa tja dolí do solnčne Gorice ter proti severozapadu navzgor v bajni svet obsoških planin . . .

„Glejte!“ je izpregovoril pesnik. „Tule stoječemu in zročemu tja gori, kjer se med gorostasnimi planinami dviga čestita glava našega Krna, „z večno zarjo oblita“ — tukajle so mi prišumeli neki večer kar sami iz duše stíhi:

Tam góri, tam góri za tretjo goró
planina dviguje v nebó se,
iz dalje srcé omedléva na njó,
obrača na njó mi okó se . . .“

Tu mi je pesnik segnil naglo v roko ter mi rekel ves ginjen:

„Oj, kakó ste srečni, Vatroslave, da Vam je pot odprta po širni domovini! Rad bi šel tudi jaz po svetu, toda — — — Bog z Vami!“ . . .

In zamahnil je energično z roko po zraku ter stopal v svoj črni plašč zavít enakomerno po hribu navzdol, dokler ni izginil za prvo rihemberško hišo.

(Dalje prihod.)

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Aškerc A.: *Junaki*. Epske pesnitve. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. Str. 170. Cena 3 K. V tej prelepi svoji knjigi je združil Aškerc štiri večje epske pesnitve, katerih snovi je zajel iz narodnega izročila, iz narodnih pesni in iz jugoslovanske zgodovine. Prva, „Knez Volkun“ je zgodovinski prizor iz VIII. veka ter je pisana v dramatski obliki; snov nji je originalna zaprisega slovenskega kneza na Gospevetskem polju na Koroškem, kjer stoji še dandanes kameniti vojvodski stol. Aškerc pa je vstoličenje slovenskega kneza Volkuna, iz Prešernovega „Krsta pri Savici“ znanega nam „Valhuna, sina (?) Kajtimara“, ki ga Nemci zovejo Waltunc, vzel za predmet svoji pesnitvi pač le zato, da je opesnil slovesni obred vstoličenja ter da je izrazil tedanje duševno razpoloženje narodovo, misli in občutke Slovencev, ki so bili zaradi Nemcev že jako mrki in pesimistični. Na narodnem shodu (v početku pesnitve) razodeva namreč velmož Hotimir te misli in občutke tudi s temi besedami:

... Pa vprašam vas, rojaki: Al imamo
za res še svojega vladarja mi
Slovenci? Ali smo svobodni še
in neodvisni? ... Ah, naš novi knez
Volkun, to veste, bode le nekaka
podobna senčna knezu pravemu —
in tisti pravi knez naš, to je Nemec,
je Bajubar! To čutimo že davno!

Ko so Avari pritiskali na Slovence, je knez Borut pozval na pomoč Bajuvare, sosede nemške, ki so res prišli in pomagali,

„a za plačilo vzeli so s seboj —
svobodo našo! In namesto jarma
avarskega zdaj nosimo na vratu
že dolgo let žuleči jarem nemški! —
In meni se dozdeva, bratje dragi,
da knezi naši klanjajo se preveč
in laskajo Bavarcem se lokavim,
premalo ščitijo pa pravde naše!“

Zdi se, kakor bi bil mislil tu pesnik na aktualno slovensko politiko! — Nemci pa so nadeli Slovencem še drugo, novo verigo:

... možje pobožni, tisti,
ki k nam prihajajo že dolgo let
iz Nemčije, učiti nas evangelja,
kaj drugega so pač ko le vojaki
v nemških svetih haljah. Neki dan
potegnejo izpod obleke svoje
meč, kruti meč, s katerim zamorijo
svobodo domovine korotanske!

Toda Slovenci hočejo, da jim novi knez, Volkun, čuva in ščiti staro vero in stare šege ter staro pravdo; zato jim bo moral to priseči, in Hotimir ga naj pozove k tej prisegi. Mladina pleše, velmože pa se razidejo. Drugo poglavje tega prizora se godi pod krnskimi gradom. Volkun nastopi v sijajnem spremstvu; spremljajo ga slovenski velikaši:

„in vola vodi jeden ob levici,
a drugi mu konjiča ob desnici“.

Sprejme ga Hotimir v imenu naroda ter ga vpraša ali hoče biti svoboden vladar. In Volkun odgovarja:

„Svoboden rod je moj od njega dnij!
Svoboden sem ko narod naš, ko ti!
Svoboden kakor Samo, ko Gorazd,
vladarja slavna naša, naša čast:
svoboden ko Borut, ko Hetimar,*
moj rajni prednik, hrabri vaš vladar!“

In Volkun priseže, da bo Slovencem pravičen sodnik, skrben oče in vladar, ki jih bo pred sovragi čuval vsekdar.

„Naj mir nam cvete, naj nas kliče boj,
da vselej posihdob možje smo jaki,
za dom, svobodo vneti vsi junaki!“

In dobrodušni Slovenci mu, žal, veseli verjamejo, verjame mu Hotimir, ter vsi radostno pojó in — pijó ...

Nadaljevanja in konca tega prizora pa ni napisal več Aškerc, saj ga je bil napisal že Prešeren v „Vvodu Krsta pri Savici!“

Druga pesnitev te zbirke je zgodovinska rapsodija iz IX. veka „Knez Ljudevit“, ki so ga opevali že tudi Hrvatje v baladah, epih in dramah. Ker pa je bil postal Ljudevit tudi glavar Slovencev, ga je sedaj opesnil tudi Slovenec Aškerc. Panonski knez Ljudevit je zbral v belem Sisku na svojem gradu razne jugoslovanske kneze: slovenskega Vojnimira, srbskega Uroša, i dr., da jih pridobi zoper cesarskega namestnika: furlanskega grofa Kadolaha, ki tepta slovanske pravice ko trinog, pleni, mori, požiga, oskrunja žene in odvaja device v sužnjost.

Cesar Ludovik Pobožni tega svojega brezvestnega namestnika še brani in zagovarja:

saj „tudi ne utegne cesar naš
z deželami se svojimi pečati!
Moliti mora v cerkvah sveti mož
in pred oltarji v kloštrih sam klečati!“

Iz slovanskih pritoževalcev se je ta nemški „pobožni“ cesar le norčeval vpricho oholih Frankov; zato naj odloči meč! Vsi knezi se zjedinijo z Ljudevitom za boj proti Kadolahu. Združena jugoslovanska sila res stré Kadolahovo vojsko, on sam pade in mrtvega odnese z bojišča sin Balderik. Jugoslovani so sedaj svobodni Frankovskega jarma, srečni knez Ljudevit pa sanja v taborišču, da je jugoslovanski kralj.

V snu se sklanja nadenj vila krasna in šepeta:

„Knez Ljudevit! Ti zdaj nam gospoduj
ob Dravi, Soči, Savi in Savinji!
Vsem nam Slovencem ti, junak, kraljuj!
Od sivega Triglava do Balkana
in tja do sinje Adrije obal —
vse tvoje, knez! ... Ná, sprejmi krono zlato!
Naj venčam ž njo te, Ljudevit, naš kralj!“

A prazen je bil ta sèn! Ban Borna je namreč poln zavisti ter se v svoji častihlepnosti boji, da bi postal Ljudevitov vazal. In stari ujec Ljudemisel nahujka Borna, da se zveže z Balderikom proti Ljudevitu ter ga napade.

Furlani in Franki od severa, Ličani in Dalmatinci od juga naskočijo Ljudevita. Vname se strašen boj.

* Pri Prešernu „Kajtimar!“ (Op. poroč.)

Ljudevit preмага vse, toda Borna mu uide. Tedaj se dvigne cesar Ludovik Pobožni ter pošlje na Ljudevita svoje neštevilne čete. Junak Ljudevit se bojuje zaman proti nemški premoči, njegov Sisek pade. Toda še ni vse izgubljeno! Hrvat Ljudevit naskoči v spremstvu Slovenca Vojnimira in Srba Uroša še zadnjič Nemce, ki jim pomaga Dalmatince Borna; zaman . . . zaman . . . Ludovik Pobožni ostane zmagovalec ter prekolne begunca Ljudevita; vsakdo ga sme umoriti. Premagani Ljudevit se skriva po svetu a končno zaide bolan k adrijskemu morju, kjer ga zaloti Ljudemise: — Bornov ujec. Umrl je Borna, a še živi njegov maščevalec!

„Knez Ljudevit! Sedaj nam ne uideš
nikamor, hrabri kralj slovenski, več!“
In prvi sune Ljudemisel v prsi
junaku Ljudevitu ostri meč . . .

Tako je postal tudi slovenski kralj Ljudevit Posavski žrtva zlobne zavisti in tekmovanja prijatelja, Hrvata, v propast vsemu narodu ter v radost in povečano silo sovražnih Nemcev!

Tretji del knjige tvori zgodovinska romanca iz 1. 1704—1746 „R o p o š a i n K r u c i“. Ta romanca je po svoji vsebini in obliki toli originalno narodna ter polna toli zlatega humorja, da smo imeli ob njenem čitanju mnogo resničnega užitka. Kaj bi rekli o veržejskem Štefanu Rópoši, tem kmetiškem junaku, pevcu, pivcu? Spominjali smo se takoj kranjskega Martina Krpana in pa srbskega kraljeviča Marka! Tres facienti collegium! Trije korenjaki junaki, da jih je veselje gledati in poslušati! In kdo so bili Kruci? Na Kranjskem smo na nje že čisto pozabili, a ostala je med nami vsaj še — nemška „kletvica“ — „Kruzitürken!“ — Ogrski Kruci so hodili kakor razbojniki preko zelene Mure požigati in ropati. V Veržeju blizu ogrske meje ob Muri pa so imeli v veseljaškem kmetu Ropoši junaškega sovražnika. Pesnik nam pripoveduje:

„Ropoša Štefan v krčmi sedi,
vina majoliko v desni drži.
Brke si viha pa pije in pije.
Solnce poletno skoz okno mu sije.
Rópoša pije in pije molče,
leno po podu iztega nogé.
Kučma kosmata na glavi čepi mu,
brušena sabla ob boku visi mu . . .“

Briljantna slika, ki kriči po slikarskem čopiču!

Tedaj ga obkolijo Kruci, in Rópoša jih mora voditi, na svojem konju sede, v Veržeju, kjer so dobiti najboljše vina, najokusnejše klobase in — najlepša dekleta! In Rópoša mirno jezdi pred Kruci na plavkasti svoji Luci skozi hosto pred Veržejem ter žvižga;

ko pa zažvižga vtretjič . . . „hoj!
plane iz gozda tovarišev roj,
kmetov pomurskih, veržejskih junakov,
mož oboroženih, glej korenjakov!
Pokajo puške . . . In mah ti na mah
padajo Kruci razbojniki v prah . . .
Ropoša seka jih, strelja jih zviti,
dokler do zadnjega niso pobiti!“

Kruci uvidijo sedaj, da je najbolje, če se z Veržejem spriznajo, dokler ne dobé v pest Ropoše. Zato ponudijo Veržejem svoje bratstvo ter jih prosijo, naj jim pošljejo Ropošo v goste, kajti

„radi videli tu ga od blizo,
radi popivali ž njim bi za mizo;
veste, da sila spoštujemo ga,
ljubimo ga, občudujemo ga!“

In Veržeji odpišejo Krucem sila dvotipno pismo, ob katerem se z Ropošo vred krohotajo, da jih oblivajo solze. To je prizor, ki nas je spomnil slavne Rjepinove slike s kozaki, ko pišejo pismo sultanu! — Kje ste, slovenski slikarji, ki iščete originalnih in prehvaležnih domačih slikovitih snovi!?

Ropoša pa ne pije samó in se ne bojuje samó, nego tudi pridno kmetuje. In nekega jesenskega dne orje z dvema plavcema po svoji njivi, na rami pa mu visi puška. Kar se prikrade razbojnik, Kruc Janoš, Ropoša ga bliskoma ugleda, ustrelí in

„Ropoša prime za plug, ko doslej
tihu po brazdi mu rije naprej.
Solnce jesensko pripeka in greje,
Ropoša Štefan pa v brke se smeje.

Toda junak se postara, zbolí in umira
„Starec umira, umreti ne more,
hudo trpi, dotrpeti ne more“.

Ali ga peče vest, da je pobil in postreljal toliko Krucov? Ne, za vse to se je že spokoril, saj je na stara leta dovolj molil, se spovedoval, romal in je dajal za maše! Toda jedna mu krivda na vesti leži, dušo ko mora pošastna teži! In kakšen je ta greh junaka? V boju s Kruci je nekda v svoji besnosti umoril nedolžno dete! To ga peče v duši ko ogenj, in na smrtni postelji še gleda, kako se zvija „starica drobna in blede!“

„Vidi, kako izteguje ročice
tenke proseče, smeje se mu v lice . . .
Sliši kraj postelje, zdí se mu, glas
žrtve nedolžne — in stresa ga mraz“ . . .

Šele tretji dan reši junaka teh strašnih muk bolesterne vesti — bela žena . . .

Snov je zajeta iz štajerske zgodovine ter je tudi oseba junaka Ropoše historična. (Konec prih.)

GLEDALIŠČE IN GLASBA.

Slovenska opera. — Repriza: Prodana nevesta. — Od 3. novembra dalje do konca decembra, torej malone dva meseca nismo dočakali nobene operne novitete, ker se je moral ponavljati le že naštudirani in peti repertoar prvih šestih tednov tekoče sezone. Koncem decembra pa smo čuli menda že 30. reprizo večno mlade Smetanove „Prodane neveste“, ki se je izborna pela zadnjič predlanskim ter je bila v glavnih ulogah in glede zbora ter orkestra tudi že naštudirana. Izvajanje je letos zanimalo le zaradi g. Betetta, ki je pel mešetarja Kecalá s pohvalno unemo, ne da bi kot mlad pevec seveda še mogel doseči svoja izvrstna prednika. G. pl. Rezunov se za Jankovo ulogo ni ogrel, ker mu je značaj tuj. g. pl. Zach pa je bil bolan. Muzikalno fina in igralsko jako simpatična je bila zopet Marinka g. M. Skalove, ki je pela to ulogo že v prejšnjih sezonah z redkim okusom. Kakor vedno, je bil tudi to pot izvrsten Krušina g. Ouřednik. Doslej zmogovito krasni sekstet se v tej sezoni ni nikdar povzpél do popolnosti. Za začetek januarja se obljublja že od minolih sezon dobroznani Wagnerjev „Lohengrin“. △

Slovenska drama. Ker je nastala v operi dolgotrajna stagnacija, deluje tem marljivejše drama. Žal, da nismo v vsej prvi polovici sezone dobili niti ene slovenske drame! Novitete: G. Gallina: Tako je to na svetu, dete moje! — Iv. Cankar: Za narodov blagor. — Gerhart Hauptmann: Potopljeni zvon. — Reprize: Anzengruber: Podkriževalci. — Görner

Pepelka. — Shakespeare: Beneški trgovec. — Gallinova dosti naivna, a mestoma prav ljubezniva veselejša najstarejša fraktura je primerna le za popoldanske predstave ali kot dodatek k operi; dejanja je malo in še to je raztrgano z dolgovozinimi, publiki dialogi, ki bi se bili morali krajšati, s čimer bi se pomagalo k živahnosti nedramatskega dejanja. Glavno ulogo Mariete je prav ljubko odigrala g. Barjaktarovičeva, za katero se je igra tudi prevela. Igrala jo je opetovano že med Srbi ter žela ondi zanjo najtoplejšo pohvalo. Prav dobro je karakteriziral dobrično Giavinija g. Danilo. — Najlepši užitek pa je vsekako nudil Shakespearjev „Beneški trgovec“, znan še izza Inemannovih časov. V veliki nlogi žida Shyloka je dokazal g. režiser Dragutinovič, da ni le vsestransko poraben in misleč igralec, nego da se je tekom let, odkar zaslužno deluje na našem odru, razvil v umetnika. Videti je bilo, da je g. Dragutinovič svojo naporno ulogo globoko in vsestransko temeljito preštudiral, si ogledal tudi nekaj velikih mojstrov v tej ulogi ter dodejal končno iz svoje notranjščine toliko finih psiholoških potez, da je bil njegov Shylok najzanimivejša kreacija. V tej, pri nas, žal, preveč pristrženi ulogi more g. D. tudi na najodličnejši slovanski oder Prav dobri so bili dalje g. Tabor sky (Bassanio) in ga. Tabor ska (Porcia), g. Boleška (Lanzelot) gđ. Noskova (Jessica) in g. Nučič (Graziano).

(Konec prihodnjič).

Rebikov Vladimir Ivanovič: Jelka. Pravljica v enem dejanju. Na repertoarju slovenske opere za tekočo sezono je ruska moderna pravljica „Jelka“, ki jo je spisal po povestici Dostojevskega Sergej Plaksin ter jo je uglasbil eden najsimpatičnejših ruskih modernih skladateljev Vl. Iv. Rebikov. Ta pravljica se je uprizorila za božič na Narodnem divadlu v Pragi ter so pisali o njej obširno vsi praški listi. Rebikov je brezobziren novostrujar v glasbi ter hodi povsem nove pote. Izhajajoč v svojih početkih, zlasti v manjših skladbah za klavir, iz šole Čajkovskega in nemških novoromantikov, si je ustvaril Rebikov polagoma čisto svojo šolo, odlikujočo se predvsem z neko tehnično primitivnostjo, čutapolnostjo in mistiko. Z wagnerijanstvom nima Rebikov nič sorodnega; kompliciranosti in polifoniji se vedoma izogiblje ter hoče z godbo vplivati zlasti na srce, vzbujati in stopnjevati občutje, uporabljajoč sugestivno eksotično harmonijo in recitative orijentalnega značaja. S tem dosega Rebikov nove, sila fine, intimne nijanse, ki pomenjajo obogačenje dosedanjih glasbenih sredstev ter bodo nedvomno vplivale na nadaljnji razvoj glasbotvorstva. Rebikov je modern v načinu francoskih impresijonistov, a z izrečno rusko narodno barvo. V vzbujanju občutja in slikanju milieua in značajev je mojster. Njegova glasba je vseskozi originalna, moderna, polna sugestivne moči v svoji lirčnosti. Piše le zase, po svojih idejah, po svojem okusu ter se za svet ne briga. Toda njegova pravljica „Jelka“ se je pela z globokim vtiskom in tudi z največjim zunanjim uspehom že v Moskvi, Kijevu, Permu in Harkovu. O njej se je celo Edvard Grieg izrazil jako laskavo. To poetsko, izredno nežno, sicer nedramatsko, a scensko jako zanimivo delo ruskega skladatelja je doseglo sedaj tudi v Pragi globok, jednoten dojem ter je zbuvalo v svojem finem stilu na odru intimen čar, ki se mu ni mogel odtegniti nihče. Rebikov je napisal tudi še dve drugi operi, ki se uprizorita v kratkem ter celo vrsto opernih kla-

virskih skladb. Ljubitelje moderne originalne slovanske glasbe opozarjamo, da so dobiti vse njegove skladbe pri P. Jurgensonu v Lipsiji, ki pošlje rad katalog Rebikovih del.

Strašimirov: „Odmazda“. Pri dramski tekmi, ki jo je razpisalo bolgarsko ministrstvo narodne prosvete je prejela 1. nagrado Strašimirova drama v štirih dejanjih „Odmazda“, ki se je igrala v Sofiji koncem novembra z jako lepim uspehom. Strašimirov je napisal že prej dramo „Vampir“ iz narodnega življenja, ki je imela uspeh. Drama „Odmazda“ je verna ilustracija nacionalnih in političnih borb v bolgarskih krajih Macedonije. Kritika hvali dobro karakterizacijo oseb in efektne prizore, zlasti v zadnjem dejanju. S to dramo se baje otvori novo krasno bolgarsko narodno gledališče v Sofiji, delo arhitektov Helmerja in Felnerja. Na tem velikem zavodu je nadrežiser Čeh g. Jos. Šmaha, umetnik iz Prage, in prva dramska igralka Slovenka, ga. Zofija Borštnik-Zvonarjeva iz Ljubljane.

RAZNOTEROSTI.

Gregorčičev spomenik. V Gorici se je osnoval „Osrednji odbor za Gregorčičev spomenik“ iz ožjih prijateljev ali vsaj častilcev velikega pokojnika. Obliko spomenika bo dogovorno določil celokupni slovenski narod pōtem osrednjega odbora in lokalnih pododborov.

Mončalovskij Osip Andrejevič, odlični maloruski publicist in literat, je umrl, jedva 42 let star. Pokojnik je bil navdušen propagator slovanske vzajemnosti ter je bil goreč pristaš zveze avstrijskih slovanskih časnikarskih kongresov, bil je tudi na kongresu v Ljubljani in v Voloski ter je pridobil vsakogar s svojo moško mirno ljubeznivostjo in energijo. Rojen je bil v hališki Rusiji kot sin ljudskega učitelja. Pisal je mnogo v svoj „Naučno literaturni zbornik“, v list „Haličani“ ter v razne maloruske časopise. Zlasti se je trudil za enotnost jezika ter za svobodo v ukrajini. Pred nekoliko leti je izdal velezanimivo knjigo „Literaturnoje i političeskoje ukrajinosfilstvo“, ki je izzvala mnogo pozornosti in polemik.

NAŠE SLIKE.

Ferdinand Velc: Psoglavci (Krojni tipi Hodov. I.) (Umetniška priloga v treh barvah.) F. Velc, rodом iz Domažlic, je danes profesor slikarstva v Sarajevu. Njegova slika kaže tipe in kroje nekdanjih „Psoglavcev“ in današnjih Hodov na sever. Českem. O teh Psoglavcih pripoveduje naš roman. — A. Vasiljevski: **Na Krimu.** Umotvor ruskega umetnika. — Hinko Smrekar: **Narodna pesem** (risba.) Risba kaže obenem portrete mladih naših slikarjev in poetov; zadnji s piščalko je slikar sam. — Boulauger: **Židvodonosce.** Tip iz Carigrada. — J. Revesz: **V vaški krčmi.** Idila iz Ogrske. — **Ujezd pod Gradkom** na Hodskem. (Fot.) Središče romana „Psoglavci“. — **Boucheur: Cilj.** Amorčki se vadijo streljati v srca. — **Sofija** (Sredec), kraj II. jugoslovan. umetniške razstave. — **Bolgarska Šopkinja.** (Fot.) Krojni tip iz sofijske okolice. — **Gruž.** (Fot.) — **Krf.** (Fot.)

Opomba. Zaradi pomanjkanja prostora smo morali izpustiti večino „Listka“ za prih. zvezek.

